

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО, НОТАРІАЛЬНОГО ТА ВИКОНАВЧОГО ПРОЦЕСУ

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПОРЯДКУ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА У ЦИФРОВУ ЕРУ

МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції
імені Ю. С. Червоного

Одеса, 28 грудня 2023 року

Одеса
Фенікс
2023

Укладачі:

Голубєва Н. Ю. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», Заслужений юрист України, адвокат;

Іліопол І. М. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»;

Сатановська О. В. – аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія».

За загальною редакцією **Н. Ю. Голубєвої**

3-386 Захист прав людини в порядку цивільного судочинства в цифрову еру : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. ім. Ю. С. Червоного (Одеса, 28 груд. 2023 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. Н. Ю. Голубєвої ; Нац. ун-т «Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2023. – 110 с. – Режим доступу: <https://hdl.handle.net/11300/27187>
ISBN 978-617-8395-24-7

У збірнику висвітлено матеріали науково-практичної конференції щодо актуальних питань цивільного процесуального права та розвитку цивільного судочинства в цифрову еру. Запропоновано результати наукових досліджень у сфері нотаріату та адаптації виконавчого провадження до електронної форми судочинства в Україні.

Видання розраховано на науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів, здобувачів вищої освіти та юристів-практиків, які цікавляться проблемами сучасної науки цивільного процесуального права, нотаріату та виконавчого процесу.

УДК 34791/95:342.72/73(477)(063)

ISBN 978-617-8395-24-7

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
<i>Голубєва Неллі Юрійвна</i> ВОЛОНТЕРСТВО ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ КОМПОНЕНТ РОБОТИ ГРОМАДСЬКОГО ЦЕНТРУ ПРАВОСУДДЯ	8
<i>Андронов Ігор Володимирович</i> МАЛОЗНАЧНІ СПРАВИ У РОЗУМІННІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ	13
<i>Волкова Наталія Василівна</i> ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНІЙ ЮРИСДИКЦІЇ ОBOB'ЯЗКОВОЇ ВНУТРІШНЬОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ СУДДІВ ІЗ СІМЕЙНИХ СПРАВ	16
<i>Чванкін Сергій Анатолійович</i> ДО ПИТАННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗБИРАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ ТА ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ	20
<i>Бут Ілля Олександрович</i> ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІД ЧАС АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ СПОРІВ	25
<i>Дрогозюк Крістіна Борисівна</i> РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО СУДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	29
<i>Глінол Інна Михайлівна</i> ОПТИМІЗАЦІЯ ПЕРЕВІРКИ ДЕЯКИХ НОТАРІАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ У ЗАСТОСУНКУ «ДІЯ» ЗА ДОПОМОГОЮ QR-СКАНЕРА	33
<i>Московчук Дмитро Олександрович</i> СПІЛЬНІ ТА ВІДМІННІ ОЗНАКИ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	36
<i>Павлова Юлія Сергіївна</i> ЦИФРОВІ ІННОВАЦІЇ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВОСУДДІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЧЕРЕЗ ЦИФРОВУ ТЕХНОЛОГІЮ ...	39
<i>Полуніна Ольга Олександрівна</i> ЗАПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ КАТЕГОРІЙ СПРАВ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ	41
<i>Полюк Юлія Іванівна</i> АДАПТАЦІЯ ПРОЦЕДУРИ ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ ЗА ЗАХИСТОМ ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА	46

Притуляк Валерій Миколайович ПОРЯДОК ДОПУСКУ ДО ПРОФЕСІЇ ПРИВАТНОГО ВИКОНАВЦЯ В УКРАЇНІ	49
Stoianova Tetiana Anatolievna IMPROVING THE INTEGRATION OF UKRAINIAN REFUGEES IN FRANCE AND REDUCING PSYCHOLOGICAL VIOLENCE BY STRENGTHENING SOCIAL CONNECTION	52
Цал-Цалко Юлія Юліївна ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ	55
Яніцька Інна Анатоліївна ВЧИНЕННЯ НОТАРІУСАМИ ВИКОНАВЧОГО НАПИСУ ВІДНОСНО ДІТЕЙ ТА ЙОГО ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ	57
Гончарук Анастасія Сергіївна ПОНОВЛЕННЯ СТРОКІВ НА ОСКАРЖЕННЯ РІШЕННЯ ТРЕТЕЙСЬКОГО СУДУ: ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ	64
Кикоть Артем Володимирович УСНІ ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	68
Кисельов Вадим Костянтинович ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	71
Лукасевич Геннадій Олегович ОСОБЛИВОСТІ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ПРО ВСЕЛЕННЯ СТЯГУВАЧА.	75
Мельниченко Анна Володимирівна РОЛЬ ПРИВАТНИХ ВИКОНАВЦІВ В СИСТЕМІ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ	78
Парфьонов Георгій Володимирович ОСОБЛИВОСТІ ВІДКРИТТЯ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ	81
Петренко Наталія Дмитрівна ШТРАФ ЗА ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ПОЛЬЩІ.	85
Поліщук Павло Анатолійович ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ ПРОЖИВАННЯ ОДНІСЮ СІМ'ЄЮ ЧОЛОВІКА ТА ЖІНКИ БЕЗ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ.	88
Привиденцев Олександр Геннадійович ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО В КОНТЕКСТІ ЗМІСТУ ЗАСАДИ ЗМАГАЛЬНОСТІ.	91

<i>Русецька Оксана Олександрівна</i> ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	96
<i>Сатановська Олена Валентинівна</i> ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ЖИТЛОВИХ СПОРІВ ПРО ВИЗНАННЯ ОСОБИ ТАКОЮ, ЩО ВТРАТИЛА ПРАВО КОРИСТУВАННЯ ЖИЛИМ ПРИМІЩЕННЯМ	99
<i>Снітко Андрій Сергійович</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗГЛЯДУ СУДОМ ДОКАЗІВ, ПОДАНИХ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ВИМОГ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.	103
<i>Федорчук Юлія Олександрівна</i> ЦИФРОВІЗАЦІЯ АРХІВУ НОТАРУСА ЯК ФОРМА ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН.....	107

ПЕРЕДМОВА

Юрій Семенович Червоний народився 28 грудня 1927 р. у Харкові.

Ім'я Ю. С. Червоного безпосередньо пов'язане із створенням юридичного факультету Одеського державного університету. З 1952 р. він працював спочатку старшим викладачем, а потім виконуючим обов'язки завідувача кафедри цивільного права і процесу.

У 1954 р. юридичний факультет Одеського університету було реорганізовано у філіал Всесоюзного юридичного заочного інституту (ВЮЗІ), куди у вересні цього ж року Юрій Семенович був переведений старшим викладачем, а у 1958 р. став доцентом кафедри цивільного права. У 1960 р. Одеський філіал ВЮЗІ став філіалом юридично-економічного факультету Київського університету, а молодого викладача було призначено заступником декана Одеського філіалу.

Багато зусиль поклав вчений на відновлення юридичного факультету в складі Одеського державного університету імені І. І. Мечникова. У липні 1961 р. він став його першим деканом і працював на цій посаді 19 років (1961-1965, 1973-1987).

У 1987 р. Ю. С. Червоному було присвоєно вчене звання професора кафедри цивільного права і процесу. У 1992 р. він обирається, а у 1993 р. переобирається членом-кореспондентом Академії правових наук України. З вересня 1996 р. – професор кафедри цивільного права і процесу ОНУ.

У жовтні 2000 р. завідувачу кафедри цивільного процесу ОНЮА Ю. С. Червоному за вагомий внесок у реалізацію державної правової політики, заслуги у зміцненні законності та правопорядку, високий професіоналізм Указом Президента України було присвоєно почесне звання «Заслужений юрист України». У 2002 р. Юрію Семеновичу присвоєно звання «Почесний професор ОНЮА».

За активну професійну та громадську діяльність на благо держави і народу України Одеська обласна організація спілки юристів України у 2006 р. присвоїла Ю. С. Червоному, члену-кореспонденту АПрН України, професору, заслуженому юристу України, завідувачу кафедри цивільного процесу Одеської національної юридичної академії почесне звання «Юрист року Одещини».

Рішенням Комітету з присудження Премії імені Ярослава Мудрого від 26 жовтня 2007 р. Юрій Семенович Червоний визнаний лауреатом Премії 2007 р. у номінації «За видатні заслуги в галузі підготовки юридичних кадрів».

Професор Ю. С. Червоний був нагороджений ювілейними медалями: в ознаменування 100-річчя з дня народження В. І. Леніна (1970), у пам'ять 1500-річчя Києва (1982), медаллю «Ветеран труда» (1987), медаллю «Захиснику Вітчизни» (1999), нагрудним знаком Мінвузу СРСР «За отличные успехи в работе» (1987), знаком Міністерства освіти України «Відмінник освіти України» (1997), дипломом Співки юристів України (2000) за участь у III Всеукраїнському конкурсі на краще юридичне видання та заохочувальним дипломом цієї ж Співки (2003) за участь у V Всеукраїнському конкурсі на краще юридичне видання; грамотою Кабінету Міністрів України.

Помер Юрій Семенович Червоний 18 грудня 2008 року.

Традиційно щороку кафедра цивільного процесу шанує пам'ять професора Ю. С. Червоного шляхом проведення науково-практичної конференції на його честь.

Учасниками конференції піднято та обговорено значну кількість теоретичних і практичних проблем, пов'язаних з розглядом та вирішенням судами цивільних справ, примусовим виконанням судових рішень, застосуванням альтернативних способів врегулювання цивільних спорів та вчиненням нотаріальних дій в умовах воєнного стану та запропоновано шляхи їх вирішення.

Неллі Голубєва

Голубєва Неллі Юрїївна

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного,
нотаріального та виконавчого процесу, професор кафедри
цивільного права Національного університету
«Одеська юридична академія», заслужений юрист України,
адвокат, волонтер Громадського центру правосуддя*

**ВОЛОНТЕРСТВО ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ КОМПОНЕНТ
РОБОТИ ГРОМАДСЬКОГО ЦЕНТРУ ПРАВОСУДДЯ**

Чи буває взагалі добре та гарно, але безкоштовно? Волонтерську діяльність, при здійсненні якої професіонал (юрист, бухгалтер, перекладач, психолог тощо) застосовує свої професійні навички для безоплатної допомоги, часто називають «Pro Bono» («для блага»)¹.

Чи є запит на таку чи схожу за змістом діяльність? Звичайно, так. По-перше, сьогодні в державі діє добре організована та ефективна система безоплатної правової допомоги (legalaid), це, звичайно, не Pro Bono, а спеціальна державна ініціатива. Її значимість у суспільстві дуже висока, адже маємо систему безоплатної правової допомоги від держави із високою гарантією якості.

По-друге, при провідних юридичних школах діють юридичні клініки, в яких допомогу надають студенти під наглядом викладачів. Вважаємо, що несправедливо іноді говорять, що послуги Pro Bono менш якісні, ніж платні послуги, маючи на увазі саме безоплатну допомогу, яка надається молодими юристами для отримання досвіду, студентами. Це дуже важлива частина їх професійного зростання, яка вітається у всьому світі. Практика юридичних клінік, на базі правових шкіл чи факультетів, поєднує безоплатну допомогу та навчальний елемент, залучаючи молодих фахівців, студентів та випускників до благодійної діяльності, та надаючи студентам можливість самостійно реалізувати, збільшувати професійні компетенції, розвинути громадянську та юридичну обізнаність.

Людина, яка хоче отримати допомогу в такій клініці, має розуміти її специфіку, і те що послугу надають студенти, не значить, що вона надається погано, навпаки, може сам відвідувач не оцінив рівень своєї проблеми (більш складні проблеми вимагають іншого кваліфікаційного рівня!). Студент-медик навіть на 3 курсі може якісно щось

¹ Є різні думки про розмежування цих термінів, але в даному випадку, це не впливає на сутність висловлених далі тез та не є ціллю цієї доповіді.

порадити, просто маємо розуміти коло посильних для нього питань чи, якщо дизайнер-початківець зробив проєкт для благодійного фонду, то ми не будемо висувати вимоги щодо надання проєкту на рівні професіонала із десятирічним стажем. Так само, розуміємо, що клініки при юридичних школах – це ступень розвитку юриста, а не професійна юридична компанія для вирішення всіх юридичних проблем. «Ти ж юрист!» – дуже прикро чути студентам закиди, що вони непрофесійні, але всьому свій час. У нас така професія, що ти вчишся все життя. Іноді здається, що до інших професій менше вимог з точки зору необхідності знати все. Клініка при правничій школі надає безоплатні послуги, використовуючи той ресурс, який має – час студентів (здобувачів вищої освіти), і іншого вона не має, тому наші вимоги до них мають бути співмірними. Це потрібно розуміти та віддавати належне їх зусиллям.

По-третє, Pro Vopo від юридичних компаній чи адвокатських об'єднань, які надають безоплатні послуги для підвищення свого авторитету, пізнаванності, створення власного бренду, при бажанні бути соціально відповідальними та розвивати корпоративну культуру, і кінець-кінцем, бажання бути у тренді із традиціями закладеними в інших розвинутих країнах, які просувають ідею повернення суспільству блага за адвокатську монополію. Така діяльність має розвиватися, адже безоплатна допомога надається професіоналами. Але проблема також є, трапляються випадки, коли проводячи «агресивну» рекламу безоплатної юридичної допомоги, компанія відразу націлена на певний обман клієнтів, оскільки орієнтує своїх працівників в процесі надання допомоги на максимальне затягування людини до платної послуги («одягнись по-простіше, розмовляй довірливо, але приведи клієнта»). Такі випадки дискредитують, шкодять добросовісним юридичними компаніям, які зрозуміло заробляють на своїй діяльності, але при цьому і надають дійсно безоплатну та якісну допомогу, що ніяк не протиставляється, а навпаки, оскільки такі фірми заробляють, вони мають більш професійний штат та можуть частину своїх зусиль відправити на безоплатну діяльність, і роблять це від душі, за покликанням.

По-четверте, багато приватних недержавних проєктів, громадських організацій, надають безоплатну правову допомогу, особливо зараз, в умовах війни, коли у цій невизначеній, травматичній ситуації люди повинні бути добре поінформованими та юридично захищеними.

Те, що існує багато проектів, які направленні на безоплатну юридичну допомогу людям – дуже позитивно, тут не може бути конкуренції, оскільки добра не може бути забагато!

Наш проект «Громадський центр правосуддя» при Київському районному суді м. Одеси започаткований 5 років тому на базі Асоціації слідчих суддів України, коли ми й згадки не мали, що нас чекає у майбутньому, мали великі плани та бажання охопити різні проблеми, які виникають у простих людей: юридичні та близькоюридичні.

Навіщо це нам було потрібно? Адже на відміну від «легалейду» від держави, нам ніхто не платив за нашу роботу, на відміну від студентів, нам не потрібна була практика, але як і у багатьох вже дорослих людей було бажання допомагати людям, покликання буди корисним. Таку користь ми, як команда одностудентів, бачили у наданні свого часу та професійних знань для людей, які потребували їх. І нам дуже пощастило, що ми «зустріли» проект USAID, який мав таку ж ціль, що дозволило дуже швидко організувати ГЦП. Багато в чому наповнення його змісту було нашою задачею. Ідея була в тому, щоб створити платформу/місце/штаб/осередок для надання безкоштовної юридичної допомоги громадянам, але у таких проектах завжди досить немаленька витратна частина, і масштаб допомоги залежить від грошей (як би вульгарно це не звучало, а інтелігентні люди зазвичай уникають говорити про гроші).

Багато фахівців працюють на волонтерських засадах, але віддавати весь свій час Pro Bono не можуть, що зрозуміло, будемо реалістами. Багато хто з нас і досі готовий регулярно витрачати час на проект, але має бути якість склад експертів (високопрофесійний, щоб не дискредитувати ідею) та технічний персонал, який налагоджує роботу центра, які мають отримувати оплату та забезпечувати стабільність надання послуг. Ми не можемо розчаровувати людей, які прийдуть на прийом, а волонтерів з якихось причин не буде на місці, тому стабільність не менш важлива, ніж професійність послуг. Без зовнішньої допомоги було б складно забезпечити таку стабільність.

Для нас, університетських викладачів, цей проект має свою дуже важливу користь. Можу точно сказати про співробітників кафедри цивільного процесу, що коли ми прийшли в проект, первісним було бажання відповідати тим високим вимогам до викладача, які висувають університетські стіни. Ми вчимо студентів бути відповідальними, чесними, справедливими, вимогливими до себе і так далі, то

ж маємо самі відповідати цим ідеалам, а віддавати свій час, знання, навички безоплатно ми звикли.

Право – мистецтво добра та справедливості. Ми мали самі подавати приклад своїм студентам. Приємно вчити високомотивованих студентів, але де їх взяти (?) – маєш створити їх сам (це в ідеальному світі до тебе на курс приходять найкращі молоді люди, які мріють бути найрозумнішими юристами). Студент – це «не сосуд, а факел», якого необхідно запалити, а для цього ти сам маєш бути ентузіастом своєї справи, щоб запалити, зацікавити в юриспруденції, в тому числі, заразити ідеєю, що юрист – це особа, яка має допомагати людям, як лікар, навіть, якщо він одночасно є бізнесменом. Погодьтеся, що це деякого мірою антагоністична діяльність, вважається, що ти чи добрий, чи багатий, але це не так, ми вчимо, що це можна поєднати.

Крім того, наші співробітники, які не мають практичного досвіду, можуть набути його в ГЦП. Відмінність академічних вчених та практиків (медиків, суддів тощо) в тому, що практик має прийняти рішення, а це особлива інтелектуальна діяльність.

Студенти залучаються в проект тільки у якості заохочення за досягнення у навчанні чи конкурсах, які ми організовуємо в рамках проекту кафедри «Тиждень цивільного процесу» (ми залучаємо тільки кращих студентів у якості практикантів, оскільки концепція нашого ГЦП – надання допомоги тільки професіоналами, які мають не менш 5 років юридичної практики), але із-за карантину та війни ця практика було тимчасово припинена. Зараз ми дуже хвилюємось, що тільки теорія без практики (а в умовах дистанційного навчання ще й без живого професійного спілкування) – дуже негативно позначається на випускниках. Важливим в нашій професії є не тільки знання матеріального і процесуального права, а й вміння аналізувати, юридично аргументувати, роздумувати, відокремлювати головне, зіставляти тощо, адже знання права це не знання положень законів, кодексів (сьогодні там написано одне, а завтра інше).

Практика для студентів дуже важлива, щоб у них не виникало такого тунельного бачення, в рамках поділу на дисципліни, як це передбачено навчальним планом. Реальна практика це не про окремі галузі права – це про міждисциплінарність, яку можна розвинути на практичних курсах чи ознайомлюючись з реальними кейсами. Тут, у центрі, кейси загалом такі, які можуть охопити студенти своїм ще невисоким досвідом, справи про звичайних людей та їх проблеми. Тут нечасто

бувають питання про складні юридичні конструкції, про корпоративні права чи інші важкі речі для початківця, а є реальне життя і реальні проблеми, які мають відгук в серці, оскільки кожен може стикнутися з ними. Тут не тільки юриспруденція. Юристу дуже важливо мати канали зв'язку з іншими галузями знань. Це може стати їм в нагоді і в професії, і для загального людського зростання.

Якщо студентам пощастило практикуватись в ГЦП, вони отримують чудові навички спілкування, здатність працювати самостійно та в команді, вміння зосереджувати увагу на деталях, здатність вирішувати кілька проблем одночасно, поважати людей різних культур та багато іншого.

І ще одну дуже важливу річ хочу підкреслити, яка поєднує всіх в ГЦП. Допомога конкретній особі – це не єдина наша ціль, а ціль допомога правосуддю в такого загального смислові, як можливість допомогти досягти справедливості у суспільстві. Експерти центру вислуховують, допомагають відсіяти факти, норми та виокремити найбільш суттєві, знизити рівень конфліктності між сторонами. Потім ця особа прийде до іншого фахівця вже більш обізнаною та спокійною, що знизить напруження емоцій і для співробітника того державного органу, куди вона буде направлена співробітником нашого центру для вирішення її питання.

Ціллю Pro Bono – є удосконалення суспільства, а не просто юридична допомога. *Людина не може жити без недосяжної мрії – тому і у нас така мрія є.* Навіть попри війну, ми будемо розвиватися та з ентузіазмом дивимося на розвиток благодійності в нашій країні. Це не пусті слова, все залежить від кожної небайдужої людини. У нас з одного боку люди, яким необхідна допомога, а з іншого – люди, які хочуть не просто допомогти, а допомогти ефективно.

І насправді нам – людям дуже властиво допомагати іншим, у переважній більшості людей гарячі серця, просто ми не завжди маємо вже готові алгоритми як, де і кому допомагати. ГЦП як раз і надає таку можливість, оскільки відповідні умови в ньому створені для тих, хто хоче бути корисним. *«Якщо б завтра був кінець світу я б все одно посадив би яблуню»*, сказав Мартін Лютер, тож маємо саджати наші дерева добра.

Хочу відмітити, що нам пощастило із нашим ініціатором, Сергієм Чванкіним, який не дає засинати і надихає своїм ентузіазмом, адміністративним досвідом та енергією до змін, який вміє приділяти багато

уваги довгостроковому плануванню та поточному контролю, а також пощастило з високопрофесійною командою, що згуртувалась навколо нього, та партнерами, які підтримують, особливо зараз в цей час, не жаліють своєї енергії та уваги на нас.

«Одному йти легко та швидко, але далеко просунутись можна тільки разом» (китайське прислів'я). Наша спільна синергія вже дала чудові результати, маємо цікавий соціальний проект, який може бути масштабований, і попереду маємо також гарні перспективи.

До уваги! Громадський центр правосуддя продовжує свою роботу, у тому числі й у дистанційному режимі: отримати правову допомогу, консультацію нотаріуса чи медіатора, можна звернувшись до Громадського центру правосуддя через офіційну сторінку Центру **Facebook** (<https://www.facebook.com/gcp.odesa/>) або заповнивши форму звернення на сайті www.gcp.org.ua.

Центр працює щовівторка та щосереди з 10:00 до 14:00 за адресою: м. Одеса, вул. Варненська 3-Б (приміщення Київського районного суду м. Одеси).

Якщо у вас є інші правові питання — попередній запис, запис до спеціалістів центру (нотаріус, психолог, медіатор) або конкретного експерта може бути здійснений за телефоном (тільки по вівторках та середах) — **(093) 546-56-78**.

Андронов Ігор Володимирович
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого
процесу Національного університету «Одеська юридична академія»*

МАЛОЗНАЧНІ СПРАВИ У РОЗУМІННІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Конституційний Суд України висловив своє бачення сутності малозначних справ у цивільному судочинстві України. У рішенні Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(П)/2023 у справі № № 3-88/2021(209/21, 47/22, 77/23, 188/23 за конституційними скаргами Дорошко Ольги Євгенівни, Євстіфєєва Микити Ігоровича, Кушаби Івана Петровича, Якіменка Володимира Петровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 1, 5 частини шостої статті 19, пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України (щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах) є низка цілком

правильних та прогресивних положень. Зокрема, Конституційний Суд України чітко висловився з приводу того, що «запровадження у цивільному судочинстві категорії малозначних справ має правомірну мету, що використання у пунктах 1, 5 частини шостої статті 19 Кодексу такого критерію для віднесення справи до категорії малозначних, як ціна позову, не суперечить приписам частини першої статті 55, частини другої статті 129 Конституції України» [1].

Справді, підґрунтя для запровадження малозначних справ у цивільному судочинстві було закладено у ч. 5 ст. 131-2 Конституції України, яка містить термін «малозначні спори» [2]. Крім того, закріплення в процесуальному кодексі такого різновиду цивільних справ як малозначні справи та віднесення їх до спрощеного позовного провадження цілком відповідає принципу пропорційності, адже сприяє диференціації судових проваджень залежно від складності справи.

Деякі заперечення викликає лише висновок суду конституційної юрисдикції про неконституційність пункту 1 частини шостої статті 19 Цивільного процесуального кодексу України, відповідно до якої малозначними справами є справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб [3]. Основним аргументом суду є встановлення у даній нормі закону занадто великого розміру ціни позову, що є критерієм віднесення справи до категорії малозначних, який, на думку суду, «є не лише значним, а й перевищує установлені в законі розміри прожиткового мінімуму для працездатних осіб та мінімальної заробітної плати» [1]. Додатковим наведеним у рішенні Конституційного Суду України аргументом є й те, що дана сума навіть перевищує аналогічний показник, установлений у Правилах European Small Claims Procedure (далі – Правила ESCP). На думку Конституційного Суду України «установлення у процесуальному законі розміру ціни позову як критерію для віднесення справи до категорії малозначних має бути ґрунтовано на принципові домірності, що зобов'язує державу визначити в Кодексі такий розмір ціни позову, який не буде надмірним для обраної мети та не спотворить розуміння справи як малозначної для особи» [1].

Так, не зовсім зрозумілим є аргумент щодо перевищення закріпленою в п. 1 ч. 6 ст. 19 ЦПК сумою установлених в законі розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб та мінімальної заробітної плати. На жаль, мінімальний розмір зарплати та, тим більше, прожитковий мінімум – це дуже малі суми для того, щоб слугувати

надійним критерієм для відокремлення цілої категорії справ цивільного судочинства, адже надто вже незначна кількість справ будуть під нього підпадати. Це нагадує положення ч. 1 ст. 1047 ЦК України, якою встановлено настільки незначний розмір грошової суми як критерію укладення договору позики в письмовій формі, що усна форма цього договору може стосуватись лише грошей, позичених на проїзд та каву в ресторані. Судовий процес на сьогоднішній день – це доволі вартісна справа. І це необхідно враховувати при визначенні критерію віднесення справ до категорії малозначних.

Більш перспективним з огляду на євроінтеграційні прагнення нашої держави вбачається прив'язка вказаного грошового критерію до показника, встановленого у Правилах ESCP. Правда цей показник визначений у євро, яка не має поки що офіційного обігу на території України.

Також варто зауважити, що, як вже зазначалося у моїх попередніх публікаціях, «закріплений у ЦПК термін «малозначна справа» не має жодного відношення до справжньої оцінки того значення, яке справа має для суду або сторін. Неупередженість суду, зокрема, означає, що він проявляє однакове ставлення до кожної справи, яка знаходиться у його провадженні, а тому жодна справа не може мати для нього більшого або меншого значення. Що стосується значення справи для сторін, особливо позивача, то її оцінити об'єктивно досить важко. Ставлення особи до власної справи залежить від багатьох суб'єктивних чинників. Можна лише стверджувати, що якщо особа звернулася до суду, то це вже може свідчити, що для неї дана справа має достатньо важливе значення, принаймні настільки, що вона погодилася оплатити судовий збір та витрати на правову допомогу» [4, с. 18-19]. Тобто годі навіть намагатись віднайти грошовий критерій, який задовольнить усі верстви населення у його розумінні як малозначного та, водночас, буде достатнім, щоб виконувати покладені на нього функції відокремлення цілої категорії цивільних справ. Закріплення в ЦПК грошового критерію віднесення справ до категорії малозначних – це радше прийом юридичної техніки для розгалуження справ на дві різні судові процедури: загальне та спрощене позовне провадження. І саме так, не прив'язуючись до лексикологічного тлумачення терміну «малозначні справи», треба визначати відповідний критерій.

Як вбачається, рішення Конституційного Суду України в частині визнання неконституційним пункту 1 частини шостої статті 19 Ци-

вільного процесуального кодексу України є дещо передчасним. Зміна даного критерію буде актуальною у разі імплементації Україною Правил ESCP.

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(П)/2023 у справі № № 3-88/2021(209/21, 47/22, 77/23, 188/23 за конституційними скаргами Дорошко Ольги Євгенівни, Євстіфеева Микити Ігоровича, Кушаби Івана Петровича, Якіменка Володимира Петровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 1, 5 частини шостої статті 19, пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України (щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-23#n200>.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.
4. Андронов І. В. Недостатність юридичної визначеності спрощеного позовного провадження. *Часопис цивілістики*. 2019. Вип. 34. С. 17-22.

Волкова Наталія Василівна

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНІЙ ЮРИСДИКЦІЇ ОБОВ'ЯЗКОВОЇ ВНУТРІШНЬОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ СУДДІВ ІЗ СІМЕЙНИХ СПРАВ

Розглядаючи питання щодо необхідності запровадження у цивільній юрисдикції обов'язкової внутрішньої спеціалізації суддів із сімейних спорів, необхідно звернути увагу, що в юридичній літературі дискусійним є питання щодо створення у нашій державі «сімейного

суду», який розглядатиме справи, що виникають із сімейних правовідносин. Необхідно зазначити, що «сімейні суди» як спеціалізовані суди вже діють у багатьох країнах світу, а саме у : Великобританії, Італії, Німеччині, Польщі, Франції, Японії тощо.

В юридичній літературі, коли заходить дискусія щодо можливості створення сімейних судів в Україні, всі пригадують досвід виключно Японії як країни, в якій найдовше функціонують такі спеціалізовані суди. В свою чергу К. М. Канішева зауважує, що «існування сімейних судів виправдано практикою і широким розповсюдженням у більшості країн світу. Зарубіжний досвід підказує, що функціонування сімейних спеціалізованих судів не тільки можливе, але і необхідне, оскільки це дозволяє ефективно здійснювати правосуддя у сферах, що забезпечують нормальну життєдіяльність як сім'ї, так і всього суспільства в цілому» [1, с. 315]. Так, «...суд у сімейних справах в Японії утворився ще у 1947 році після воєнних реформ. Ідея створення суду, який спеціалізується як на правопорушеннях неповнолітніх, так і на сімейних спорах, прийшла зі Сполучених Штатів Америки, де справедливо вважають, що стабільні сімейні відносини є передумовою належного виховання неповнолітніх та профілактики правопорушень. Розглядаючи країни, де діють спеціалізовані сімейні суди, необхідно зазначити, що, наприклад, у Франції судова влада відіграє допоміжну роль у забезпеченні захисту дітей. Втручання судової влади, за посередництва державного прокурора (*Procureur dela République*) та судді у справах дітей (*Jugedesenfants*), можливо лише тоді, коли участь Ради департаменту була унеможливлена або була недостатньою для захисту дитини, або ж коли родина дитини відмовилася від такої участі (стаття L. 226-4 французького Кодексу соціальних відносин та сім'ї (*Code del'action socialeet des familles – CASF*)). У Німеччині суд, що розглядає сімейні справи, – це суд у справах сім'ї. Судова влада має лише підтримувальні повноваження у захисті дітей. Існують лише два випадки, в яких судова влада повноважна втрутитись у захист дитини: якщо служба у справах молоді вирішує негайно вилучити дитину із сім'ї, з огляду на суттєву загрозу інтересам дитини; якщо батьки оскаржують це у суді зі справ сім'ї (*family court*), спеціальний відділ місцевого суду має прийняти рішення (§ 48 SGB VIII). Найважливішою умовою для застосування судового рішення є загроза фізичному чи психічному добробуту дитини. Суд у справах сім'ї Німеччини має повноваження вирішувати,

чи існує загроза найкращим інтересам дитини, якщо батьки не в змозі відвернути небезпеку або не хочуть цього зробити. В таких випадках цей суд має такі повноваження: постановити, щоб батьки звернулися до відповідних соціальних служб; постановити, щоб батьки пройшли обов'язкове навчання; заборонити певним особам контакт з дитиною; позбавити особу батьківських прав; відвести будь-яку заяву батьків (to replace any declaration of the parents); призначити піклувальника замість батьків. В Англії сімейні спори належали до компетенції різних судів англійської судової системи, а саме: суд з розгляду сімейних спорів (Family Proceedings Courts), що входять до складу магістратських судів; окружні суди; сімейне відділення Верховного суду. Суд з розгляду сімейних спорів (Family Court) розглядає коло справ, що визначається на підставі різних законодавчих актів, які регулюють питання, що виникають із сімейних правовідносин, пов'язаних зі шлюбом, сім'єю, материнством та дитинством» [2, с. 92] Одним із основних актів, який регулює порядок розгляду сімейних спорів, що виникають у сфері сім'ї та дитинства в Англії, є Правила сімейного судочинства, які були прийняті у 2010 році» [3]. Ідея сімейно-правової спеціалізації судової системи в нашій державі була озвучена ще у радянські часи (наприкінці 60-х років XX сторіччя), потім у 1989 році було запропоновано створити сімейно-правову судову спеціалізацію, однак така ідея так і не була реалізована. Враховуючи, те що в іноземних країнах де діють «сімейні суди», то вони як правило довели свою ефективність та високий рівень захисту прав та інтересів учасників сімейних правовідносин. Якщо розглядати питання створення у нашій державі «сімейні суди», то на сьогоднішній день це призведе до певних труднощів, до яких необхідно віднести: «додаткові витрати на створення такого суду; прийняття суддів на посаду до спеціалізованого суду та ін. Також, необхідно звернути увагу, що такі події, як поширення COVID-19 та ведення воєнного стану на всій території України відповідно до Указу Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року, у зв'язку з збройною агресією Російської Федерації проти України, вплинули на все світове співтовариство, судочинство та інші сфери життя. В існуючих реаліях створення такого суду буде ускладненим» [2, с. 93]. Аналізуючи судову практику, необхідно зазначити, що більшість справ, які розглядаються у цивільному судочинстві – це справи, що виникають із сімейних правовідносин. Сімейні справи, як зазначають науковці, «...є складними в контексті процесуальних

процедур і з морально-психологічного боку, адже, як зауважують правники-практики, під час розгляду сімейних справ сторони у справі, найчастіше подружжя, не можуть під впливом емоційних переживань, у певному психологічному стані прийняти вірне рішення щодо розв'язання сімейного конфлікту» [4, с. 170–171]. Також необхідно враховувати той факт, що при участі у судовому процесі самої дитини та розглядаючи питання щодо її виховання, розгляд таких справ ускладнюються. У нашій державі обов'язкова внутрішня спеціалізація суддів у сімейних справах відсутня, за винятком кримінальної юрисдикції. Відповідно до ч. 3 ст. 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» «у місцевих загальних судах та апеляційних судах діє спеціалізація суддів із здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх». Створення спеціалізації суддів з розгляду конкретних категорій справ, в тому числі й сімейної спеціалізації, не забороняється законодавством, а саме у ч. 2 ст. 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено, що «...за рішенням зборів суддів відповідного суду може запроваджуватися спеціалізація суддів з розгляду конкретних категорій справ». Однак, як зазначається у звіті «Про результати моніторингу судових процесів в Україні стандарти правосуддя, дружнього до дитини, та їх втілення в Україні (не кримінальний аспект) за 2020 рік», «...під час інтерв'ю всі судді-респонденти повідомили, що в їхніх судах запроваджена спеціалізація суддів із здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх, оскільки це є вимогою закону, проте більш широка спеціалізація з розгляду справ, що стосуються інтересів дитини, відсутня». Також, у вищенаведеному звіті звертається увага на те, що «... водночас не можна виключати, що у певних судах така спеціалізація існує, адже у кожному суді це питання вирішується на розсуд зборів суддів. Однак пілотне дослідження не виявило таких випадків» [5, с. 16].

Отже, «створення в нашій державі такої обов'язкової внутрішньої спеціалізації суду з сімейних справ, призвело б до наближення нашої правової системи до європейських стандартів правосуддя та до підвищення рівня соціально-правової політики України. З цієї ж позиції створення обов'язкової внутрішньої спеціалізації суду у цивільному судочинстві із розгляду сімейних спорів дозволить підвищити якість правосуддя» [2, с. 95-96].

Проаналізувавши іноземний досвід, законодавство нашої країни та судову практику, пропонуємо запровадження у цивільній юрис-

дикції обов'язкову внутрішню спеціалізацію суддів із сімейних справ. Така спеціалізація суддів повинна орієнтуватись саме на сім'ю та захист прав та інтересів усіх учасників сімейних правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Канішева К. М. Діяльність спеціалізованого суду Німеччини з вирішення сімейних спорів. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2007. № 36. С. 309-315.
2. Волкова Н. В. Захист сімейних прав та інтересів дитини у цивільному судочинстві : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03 / Волкова, Наталія Василівна. Одеса, 2022. 444с.
3. Family Procedure Rules. URL: <http://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/family>.
4. Кучер Т. Н. Деятельность адвоката по доведению правовой позиции клиента в семейных делах. Цивилистическая процессуальная мысль. Киев, 2015. Вып. 4: Адвокатура. С. 169–178.
5. Стандарти правосуддя, дружнього до дитини, та їх втілення в Україні (некримінальний аспект). Звіт про результати моніторингу судових процесів в Україні / Р. Куйбіда (редактор), В. Рибак (співавторка, інтерв'юєрка), М. Середа (співавтор, аналіз та узагальнення даних), спостерігачі та інтерв'юєри: В. Ільчишена, В. Нечаєв, Л. Олійник, В. Разік, Р. Сухоставець, Н. Хмелевська, В. Череватий. 2020. URL : <https://www.osce.org/files/f/documents/e/d/453435.pdf>

Чванкін Сергій Анатолійович

доктор юридичних наук, доцент,

голова Київського районного суду м. Одеси,

голова Асоціації слідчих суддів України

ДО ПИТАННЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗБИРАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ ТА ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

Оновлений побіжний огляд глобального стану законодавства про кіберзлочинність, підготовлений Офісом програми боротьби з кіберзлочинністю Ради Європи (C-PROC), свідчить про те, що станом на середину грудня 2023 року 95% держав-членів ООН залучені до ре-

формування свого законодавства щодо кіберзлочинності та електронних доказів [1]. Правовий режим та система електронних доказів динамічно розвиваються, однак досі відсутній єдиний нормативний акт, який містить комплексне регулювання даної сфери. І цілком імовірно, що такий акт взагалі не може бути прийнято, адже особливості кожного виду електронних доказів настільки визначальні, що уніфікованого підходу щодо правил створення, зберігання, збирання та подання доказів – не може існувати. Аналогічний кластерний підхід характерний і законодавству іноземних країн: наприклад, у Китаї система нормативних актів щодо електронних доказів є відносно розпорошеною та заплутаною, а проблема ієрархії законодавства про електронні докази в основному втілюється в трьох аспектах 1) між різними рівнями законодавства про електронні докази бракує координації; 2) відмінність у правовому режимі електронних доказів та практиці їх застосування різними правоохоронними та судовими органами; 3) відсутність уніфікованого спеціального закону [2].

Подібного підходу дотримуються і міжнародні інституції, обираючи для унормування або окремих вид електронного доказу, або конкретну сферу, де такі електронні докази застосовуються: наприклад, Регламент Європейського парламенту та Ради (ЄС) № 910/2014 про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних транзакцій на внутрішньому ринку та про скасування Директиви 1999/93/ЄС, Директива Європейського парламенту та Ради (ЄС) 2018/1972 про запровадження Європейського кодексу електронних комунікацій тощо. Прийнявши Директиву 2014/41/ЄС 3 квітня 2014 року, додатково Європейський Парламент і Рада Європейського Союзу намагаються врегулювати міжнародне співробітництво у цій сфері, запровадивши Європейський порядок розслідування у кримінальних справах на основі принципу взаємного визнання електронних доказів.

Як зазначає Дагна Кнітель, безліч законодавчих інструментів, які були прийняті в останні десятиліття, залишили по собі мозаїку нормативних актів, які перешкоджали ефективному судовому розгляду та виконанню, тому європейські законодавці мали на меті виправити цей стан справ і забезпечити ефективну співпрацю шляхом запровадження принципу взаємного визнання також для процедури збору доказів [3, с. 67]. При цьому рушійною силою розвитку правового регулювання збору та застосування електронних доказів є саме кримінально-процесуальна сфера та інституційні заходи протидії кіберз-

лочинності. Пояснюється це більш високим стандартом доказування, який має виключати будь-які обґрунтовані сумніви щодо винуватості особи, потребою в оперативності, а також суспільною небезпекою.

Природа сучасних комунікацій така, що навіть якщо правопорушник і жертва перебувають в одній юрисдикції, докази правопорушення ймовірно пройшли через інші юрисдикції або зберігалися в них. А оскільки в багатьох випадках електронні докази характеризуються транскордонністю (як правило, створюються, обробляються чи зберігаються в різних юрисдикціях), правила поведінки з ними мають бути стандартизовані.

Загальновизнано, що належний ступінь гармонізації між країнами важливий для досягнення ефективного регулювання кіберзлочинності. Як зазначається, у широкому сенсі гармонізація важлива з двох причин: 1) усунути або принаймні зменшити кількість «безпечних гаваней». Якщо поведінка не криміналізована в певній країні, особи в цій країні можуть діяти безкарно, вчиняючи злочини, які можуть вплинути на інші юрисдикції. Мало того, що немає можливості притягнути до відповідальності у національній юрисдикції ймовірні зусилля зі збору доказів та екстрадиції будуть зірваним за відсутності подвійного визнання злочином; 2) гармонізація має вирішальне значення для ефективної співпраці між правоохоронними органами [4, с. 701]. На думку Дж. Клафа «гармонізоване» не означає «ідентичне»: для гармонізації потрібно задіяти механізми примусу, щоб співпрацювати ефективно, беручи до уваги національні та регіональні відмінності, на які впливають правові традиції кожної країни, її історію та культуру. Незважаючи на ці труднощі, дослідник вважає, що гармонізація є критичною у випадку кіберзлочинності, оскільки існує потреба гарантувати, що у правопорушників не буде безпечного притулку і існує ефективна співпраця між різними правоохоронними органами [4].

В результаті більш ніж шістнадцяти років підготовчої роботи Ради Європи Конвенція про кіберзлочинність (Будапештська конвенція) набрала чинності 1 липня 2004 р. та стала першою багатосторонньою міжнародною угодою щодо подолання кіберзлочинності. Хоча Конвенція про кіберзлочинність залишається найбільш ґрунтовним актом у цій галузі, держави-учасниці на міжнародному, регіональному та національному рівнях доповнюють її положення.

Електронні комп'ютерні дані дуже мінливі, декількома натисканнями клавіш або за допомогою автоматичних програм вони можуть

бути видалені, унеможлиблюючи відстеження злочинця до його виконавця або знищуючи важливі докази провини, завдаючи завдано значної шкоди особі або майну, якщо докази не будуть швидко зібрані. Зважаючи на це, Будапештська конвенція передбачає, що у таких екстрених випадках не тільки запит, але й відповідь має бути зроблена в оперативному порядку, метою Конвенції є сприяння прискоренню процесу отримання взаємної допомоги, щоб критична інформація чи докази не були втрачені через те, що вони були видалені до того, як запит про допомогу можна було підготувати, передати та відповісти на нього шляхом надання Сторонам права надсилати термінові запити про співпрацю за допомогою прискорених засобів зв'язку, а не за допомогою традиційної, набагато повільнішої передачі письмових запечатаних документів через дипломатичну пошту або системи доставки пошти; та вимагати від запитуваної Сторони використовувати прискорені засоби для відповіді на запити за таких обставин [5, с. 44].

Країни-учасниці Конвенції на взаємній основі надають один одному можливість отримати максимальну правову допомогу з метою проведення розслідування або судового розгляду у зв'язку з кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з комп'ютерними системами та даними, або збору доказів у кримінальному провадженні. Кожна Сторона може в екстрених ситуаціях надсилати запити про взаємну допомогу або повідомлення, пов'язані з такими запитами, використовуючи оперативні засоби зв'язку, включаючи факсимільний зв'язок або електронну пошту, з наступним офіційним підтвердженням, якщо цього вимагає Сторона, яку запитують. Запитувана Сторона приймає такий запит та відповідає на нього за допомогою будь-яких аналогічних оперативних засобів зв'язку (ст. 25 Конвенції) [6].

Як і у випадку добровільної співпраці між країнами, це положення визнає, що ефективне міжнародне співробітництво є важливим не лише для «кіберзлочинів» у вузькому розумінні, а й для всіх злочинів, пов'язаних із цифровими доказами.

На відміну від кримінального судочинства, збирання електронних доказів у цивільному судочинстві доволі утруднено, особливо якщо мова йде про транскордонний характер доказу: вітчизняні суди вимушені застосовувати такий інструмент як судові доручення, яке надсилається у порядку, встановленому ЦПК України або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою

України, а якщо міжнародний договір не укладено – через Міністерство юстиції України, яке надсилає доручення Міністерству закордонних справ України для передачі дипломатичними каналами. З огляду на таку складну процедуру надсилання судового доручення, його виконання та зворотнього надсилання до суду, який його видав, тривалість судового розгляду суттєво збільшується, а запитувані докази можуть бути втрачені. Саме тому важливою залишається розробка нового порядку правової допомоги у цивільному судочинстві, пов'язаною із збиранням транскордонних електронних доказів за моделлю найбільшого сприяння, яка використовується у сфері протидії кіберзлочинності.

Список використаних джерел:

1. The global state of cybercrime legislation 2013 – 2023 : A cursory overview, Bucharest, 8 December 2023 / Provisional version prepared by the Cybercrime Programme Office of the Council of Europe (C-PROC) URL: <https://rm.coe.int/3148-1-3-4-cyberleg-global-state-dec-2023-v4-public/1680adadf0>.
2. Xue-Guang Wang. Research on Legal Norm Problems of Electronic Evidence Legislation Hierarchy. *Proceedings of the 2nd Annual International Conference on Social Science and Contemporary Humanity Development*. P. 718. DOI: 10.2991/sschd-16.2016.137.
3. Knytel, Dagna. Evidence Gathering in the European Union: The Transposition of Directive 2014/41/EU into French and German Legislation. *European Criminal Law Review*. 2020. 10. 66-92. DOI: 10.5771/2193-5505-2020-1-66.
4. Clough Jonathan. A World of Difference: The Budapest Convention On Cybercrime And The Challenges Of Harmonisation. *Monash University law review. Monash University. Faculty of Law*. 2014. 40(3). P. 668-736. URL: https://www.researchgate.net/publication/277892666_A_World_of_Difference_The_Budapest_Convention_On_Cybercrime_And_The_Challenges_Of_Harmonisation/
5. Explanatory Report to the Convention on Cybercrime. *European Treaty Series*. No. 185. URL: <https://rm.coe.int/16800cce5b>.
6. Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність : Закон України від 07.09.2005 р. № 2824-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2824-15>.

Бут Ілля Олександрович

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІД ЧАС АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

Питанням використання штучного інтелекту (далі – ШІ) у правовій сфері приділяється все більше уваги у наукових дослідженнях. Здебільшого науковців цікавлять саме можливості ШІ у сфері судового розгляду: П. А. Прохоров визначає основні форми використання ШІ в ході винесення рішення у цивільній справі [1, с. 104-110]. Схожого підходу дотримується і Т. А. Цувіна, яка відводить штучному інтелекту допоміжну роль у процесі винесення рішення [2, с. 75]. Однак такі дослідження, хоч і дотичні до проблематики даної статті, все ж не враховують специфіки альтернативного вирішення спорів. Однак іноземна юридична література вже тривалий час розробляє доктринальні підходи щодо можливостей використання ШІ у процедурах альтернативного вирішення спорів (ADR). Серед авторів можна відзначити сучасні напрацювання згаданих у цій роботі авторів: А. Лоддера і Дж. Железнікова, Д. Томпсона, Зичун Зю, А. Хіба, хоча тематика використання ШІ в альтернативному вирішенні спорів почала розроблятися з середини 90-х років минулого століття [3, 4].

Переваги альтернативного врегулювання спорів за допомогою ШІ є очевидними: це віртуалізація процедур вирішення спорів, можливість проведення їх у асинхронному порядку. Зазвичай, вказується і на здешевшення процедур ADR, адже вони не вимагатимуть участі людини, однак розробка якісної системи, що відповідає не тільки стандартам певного способу ADR, а й стандартам цифрової безпеки, за відсутності масового попиту на такий спосіб вирішення спорів, може навпаки сприяти здорожчанням процедури.

Низку переваг використання ШІ можна одночасно віднести і до недоліків: стверджувана об'єктивність та безсторонність алгоритму (адже очевидно, що ШІ не може мати зацікавленості у справі чи якоїсь «власної» точки зору щодо спору) є ключовим принципом багатьох способів ADR, однак оскільки ШІ є продуктом діяльності людини, він може перейняти суб'єктивні судження його розробників

(зокрема, щодо встановлення коефіцієнтів важливості відповіді на конкретні питання для кінцевого вирішення спорів) чи емпіричних даних, на яких засноване машинне навчання (алгоритму може бути надана обмежена вибірка, яка неповно відображатиме усталену практику, на підставі чого будуть викривлені вихідні дані, із якими алгоритм порівнюватиме справу, що розглядається). Наприклад, якщо вирішуючи питання про встановлення графіку побачення із дитиною, алгоритм враховує з найбільшим коефіцієнтом розмір доходів батьків, то результат завжди буде зводитися до того, що у кожному із спорів найбільш забезпечений із батьків отримає додаткову перевагу у тривалості побачень з дитиною, хоча це не відповідатиме потребам дитини щодо наявних встановлених соціальних зв'язків, вимогам, пов'язаними із станом здоров'я, навчанням чи будь-якими іншими не менш важливими факторами.

Однак можна відзначити недоліки застосування штучного інтелекту в ADR, принаймні на сучасному етапі розвитку:

- 1) в юрисдикційних способах ADR, таких як арбітраж, третейський розгляд, а також в похідних від них моделях ODR, штучний інтелект може бути найбільш ефективно використаний, адже в багатьох випадках мова може йти про шаблонні справи, в яких можна розробити покроковий алгоритм. Однак в складних справах, у яких юридичний спір стосується правотлумачення, застосування абстрактних концепцій та доктрин, штучний інтелект може допустити значущі помилки у вирішенні спору. Такі проблеми вже виявляються у судовій та адвокатській діяльності і неминуче будуть віднайдені і у сфері ADR;
- 2) використання ШІ для врегулювання когнітивних конфліктів ще більш ускладнено, оскільки такі справи нерідко позбавлені логічної компоненти, а засновані на емоціях, внутрішніх переживаннях, які зазвичай недосяжні для розуміння штучним інтелектом. «Усі ці знання походять із тривалого соціального життя суддів та досвіду судових рішень, тоді як штучному інтелекту, заснованому на одній справі чи базі даних законів, часто важко освоїти такі комплексні, практичні знання, які потребують передачі елементів та асоціацій» [5];
- 3) прогностична функція ШІ щодо вирішуваного питання може бути заснована на вхідних даних, які є нерелевантними. Алгоритми машинного навчання часто працюють за циклом зворот-

ного зв'язку: якщо їх постійно не перенавчати, вони «схиляються» до передбачуваної правильності своїх початкових визначень, віддаляючись як від реальності, так і від справедливості [6];

- 4) незрозумілість алгоритмів, закладених в основу функціонування штучного інтелекту. Як було вказано у попередньому пункті, для кінцевого результату важлива інформація, що закладається для обробки штучним інтелектом, її достовірність, релевантність та повнота. Однак не менш важливими є і алгоритми роботи з доступною для ШІ інформацією. На це неодноразово зверталася увага і міжнародними організаціями, які надають рекомендації щодо засад запровадження штучного інтелекту у різні сфери життя. Так, Рекомендацією зі штучного інтелекту Ради Організації економічного співробітництва та розвитку вказано, що розробники ШІ повинні взяти на себе зобов'язання щодо прозорості та відповідального розкриття інформації щодо систем ШІ, вони повинні надавати значущу інформацію, яка відповідає контексту, сприяти загальному розумінню систем ШІ, щоб зацікавлені сторони були обізнані про їхню взаємодію з системами ШІ. І що не менш важливо, користувачам ШІ має бути надано можливість оскаржити результат на основі простої та легкої для розуміння інформації про фактори та логіку, яка слугувала основою для прогнозу, рекомендації чи рішення [7]. Аналогічні підходи щодо застосування ШІ в ODR можуть бути запозичені із Європейської етичної хартії Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (СЕРЕЈ) Ради Європи щодо використання штучного інтелекту у судових системах та їхньому середовищі. Зокрема, такий принцип як «під контролем користувача» наголошує на поінформованості учасників простою та зрозумілою мовою про обробку даних штучним інтелектом, мету та алгоритми обробки. При цьому автономність користувача має бути збільшена, а не обмежена за допомогою інструментів штучного інтелекту [8]. Звісно, що сфера судового розгляду та альтернативного вирішення спорів суттєво різняться між собою як за підходами, так і за наслідками (зазвичай саме судовий розгляд стає для сторін остаточним, а тому до рішення суду висувається більш високі вимоги), однак і в разі вирішення справи онлайн-арбітражем сторона отримує остаточне рішення, тому держава має сприяти усталенню ідентичних підходів.

В той же час, у примирних способах ADR ступінь регламентації використання штучного інтелекту може бути нижчим: наприклад, у переговорах, які забезпечуються засобами штучного інтелекту, остаточне рішення залишається за сторонами, вони можуть його скорегувати, відмовитись від пропонованих варіантів чи звернутися до іншого способу ADR.

Список використаних джерел:

1. Прохоров П. А. Порядок ухвалення судових рішень у цивільному процесі України : Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2021. 234 с.
2. Цувіна Т. А. Онлайн суди та онлайн вирішення спорів у контексті міжнародного стандарту доступності правосуддя: міжнародний досвід. *Проблеми законності*. 2020. Вип. 149. С. 62-79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2020_149_7.
3. David Allen Larson. Artificial Intelligence: Robots, Avatars, and the Demise of the Human Mediator. *Ohio State Journal on Dispute Resolution*. 2010. 105.
4. Sycara K. Machine learning for intelligent support of conflict resolution. *Decis Support Syst*. 1993. 10(2):121–136.
5. Zichun Xu. Human Judges in the Era of Artificial Intelligence: Challenges and Opportunities. *Applied Artificial Intelligence. An International Journal*. 2022. Volume 36. Issue 1. URL: <https://doi.org/10.1080/08839514.2021.2013652>.
6. Israni E. When an Algorithm Helps Send You to Prison (Opinion). *The New York Times*. 2017-10-26. URL: <https://www.nytimes.com/2017/10/26/opinion/algorithm-compas-sentencing-bias.html>.
7. Recommendation of the Council on Artificial Intelligence C(2019)34 C/MIN(2019)3/FINAL : Organisation for Economic Co-operation and Development. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/oecd-legal-0449>.
8. European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their environment : Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3-4 December 2018). URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>.

Дрогозюк Крістіна Борисівна

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО СУДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 р. в результаті повномасштабного вторгнення Росії в Україну відповідно до Указу Президента України №64/2022 від 24 лютого 2022 р. на території всієї України було введено воєнний стан. Як наслідок, вже з початку березня 2024 року суди здебільшого не мали можливості здійснювати правосуддя повноцінно. З урахуванням обставин, одним з актуальних питань, що виникає під час повномасштабної війни, є питання забезпечення безперешкодного доступу до судового захисту для громадян, адже навіть в умовах війни конституційне право людини на судовий захист не може бути обмеженим.

Поняття доступу до суду зобов'язує державу гарантувати право кожної особи на звернення до суду, з метою захисту невизнаних, оспорюваних або порушених прав людини.

Одною з передумов забезпечення доступу до суду є наявність в особи права на судовий захист. Це право впливає з п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основних свобод, ч. 1 ст. 55 Конституції України та деталізується у ст. ст. 3, 4 ЦПК України.

Другою передумовою забезпечення доступу до суду є нормативне закріплення й дотримання рівності громадян перед законом і судом. Таким чином, ніхто не може бути обмежений у праві звернутися до суду за захистом свого порушеного, невизнаного або оспорюваного права, а також отримати законне та об'єктивне рішення у справі.

Якщо виходити із змісту п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основних свобод від 4 листопада 1950 р. можна дійти висновку, що Конвенція розмежовує поняття «право на суд» та «право доступу до правосуддя» та розглядає їх як ціле і частина: право на доступ до правосуддя є однією з невід'ємних складових права на суд, яке в комплексі з гарантіями, що стосуються організації та складу суду, а також процесу судочинства, утворюють право на справедливий розгляд. Таким чином, Конвенцією визнається і забезпечується кожній людині право на розгляд в суді будь-якого спору, що стосується його громадянських прав і обов'язків, тобто «право на суд», це право до-

ступу, що розуміється як можливість ініціювати судове провадження у цивільних справах, становить лише один з його аспектів [1].

Відповідно до ст. ст. 10, 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. № 389-VIII закріплено, що суди не можуть припинити здійснювати свої повноваження; на території, на якій введено воєнний стан, правосуддя здійснюється лише судами. Також забороняється скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану. Отже, можна підсумувати, що формально введення воєнного стану не вплинуло на процес здійснення судочинства.

Проте, на практиці введення режиму воєнного стану очікувано внесло свої корективи в процес здійснення цивільного судочинства, оскільки час від часу просто неможливо забезпечити безперешкодний доступ до правосуддя через ракетні атаки, повітряні тривоги, відключення світла, окупацію, ведення бойових дій тощо.

Для врегулювання даного питання 24 лютого 2022 Рада суддів України прийняла ряд важливих рішень, зокрема, «Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень ВРП та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією з боку РФ».

Також Рада суддів України опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану, з них наступні основні: а) відкладати розгляд справи (за винятком невідкладних судових розглядів) та знімати їх з розгляду, адже велика кількість учасників судових процесів не завжди мали змогу подати заяву про відкладення розгляду справи чи не могли прибути в суд у зв'язку з небезпекою для життя; б) справи, які не є невідкладними, розглядати лише за наявності письмової згоди на це усіх учасників судового провадження; в) роз'яснювати громадянам можливість відкладення розгляду справ у зв'язку із воєнним станом та можливість розгляду справ в режимі відеоконференції. Для цього учасники справи мають можливість заявити про участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції [2].

Окремо потрібно підкреслити прийняття Верховною Радою України 3 березня 2022 Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо зміни підсудності судів», який встановлював правила зміни підсудності судів. А саме, відповідним Законом передбачено, що у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або інши-

ми надзвичайними обставинами, робота суду може бути припинена з одночасним визначенням іншого суду, який буде здійснювати правосуддя на території суду, що припинив діяльність та який найбільш територіально наближений до суду, роботу якого припинено.

О. Штефан зазначає, що така ситуація у цивільному судочинстві, щонайменше зачіпає декілька основних засад (принципів) цивільного судочинства – принцип доступності судового захисту у цивільних справах, принцип гласності і відкритості судового процесу та принцип диспозитивності. Як наслідок, виникає питання, чи може під час воєнного стану Україна вводити обмеження щодо реалізації громадянами свого права на звернення до суду [1].

У підтвердження цього, О. Штефан наводить позицію ЄСПЛ, який у справі «Ashingdane v. The United Kingdom» зазначає, що обмеження доступності не можуть обмежувати чи зменшувати право доступу до суду таким чином або до такої міри, що порушується сама сутність права. Окрім цього, обмеження повинно переслідувати «законну мету» і бути пропорційним співвідношенню між використаними засобами та переслідуваною метою (п. 57) [1].

Виходячи із судової практики ЄСПЛ критерії обмеження доступу до суду є допустимими з урахуванням таких положень: обмеження не чинять втручання в практичну можливість оскаржити будь-які дії та рішення у сфері публічного права; обмеження не можуть обмежувати чи зменшувати право доступу до суду таким чином або до такої міри, що порушується сама сутність права; обмеження повинні переслідувати «законну мету»; обмеження недопустиме, якщо в механізмі доступності не забезпечується пропорційне співвідношення між використаними засобами та переслідуваною метою такого обмеження; вони не можуть позбавляти особу права використання засобів правового захисту, які мали б бути ефективними, оскільки така умова суперечить ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, у якій задекларовано гарантію ефективного способу юридичного захисту; обмеження доступу не відповідає пункту 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, якщо воно не переслідує легітимну ціль [3, с.53].

Таким чином, під час дії воєнного стану для реалізації конституційного права особи на судовий захист, Верховний Суд змінив територіальну підсудність більше 100 українських судів, які під час дії воєнного стану не можуть працювати. Як наслідок, якщо суд, який

мав розглядати цивільну справу припинив свою діяльність, розгляд справи буде здійснюватись іншим судом найбільш територіально наближеним. У свою чергу, у разі неможливості участі в судовому засіданні, Рада суддів України рекомендувала учасникам справи подавати до суду клопотання про: 1) відкладення розгляду справи та розгляд справи за участі представника; 2) участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції. Відповідні клопотання можливо направити до суду засобами поштового зв'язку або через систему Електронного суду.

Отже, запровадження обґрунтованих обмежень у реалізації права на доступ до суду у зв'язку з дією воєнного стану на території всієї України є допустимим, оскільки метою є, по-перше, збереження життя працівників суду, учасників справи та інших осіб, які можуть виявити бажання бути присутніми у залі судового засідання під час розгляду цивільної справи, по-друге, винесення законного, повного та обґрунтованого рішення по цивільній справі.

Список використаних джерел:

1. Штефан О. Реалізація деяких принципів при здійсненні захисту прав інтелектуальної власності / Штефан, О. // Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності : збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Київ, 26 квітня 2022 р.). Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського. С.с. 224-228. URL.: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/49006>

2. Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану [Електронний ресурс] // Рада суддів України. 2022. URL.: <https://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu>.

3. Мазурик Н. Загальноправові принципи забезпечення доступності захисту в юрисдикційному процесі. // Актуальні проблеми правознавства. 2019. № 3 (19). С.с. 47-53 (С. 51).

Гліopol Інна Михайлівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОПТИМІЗАЦІЯ ПЕРЕВІРКИ ДЕЯКИХ НОТАРІАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ У ЗАСТОСУНКУ «ДІЯ» ЗА ДОПОМОГОЮ QR-СКАНЕРА

Анонсована програма «Держава у смартфоні» передбачає розвиток цифрової економіки та електронного урядування, що змінить роботу у всіх сферах та галузях. Протягом останніх років, попри усі виклики, Україна стрімко розвивається у цьому напрямку: створені електронні сервіси обслуговування громадян, обрано курс на надання якісної освіти в ІТ-сфері, запроваджено облік трудової діяльності в електронній формі, ефективно працюють Єдині та державні електронні реєстри, функціонує «Електронний суд», масово використовується електронний підпис, і це далеко не все [1, с. 86]. Декілька років ефективно працює мобільний додаток державних послуг «Дія», що допомагає громадянам отримувати швидкі послуги, наприклад, сплатити судові штрафи та дізнатися про судові справи; отримати довідки та витяги, сплатити штрафи ПДР, замінити посвідчення водія та продати транспортний засіб; повідомити про пошкоджено майно та отримати сертифікати на житло тощо.

Одним з правозахисних інститутів держави, що спрямований на захист та охорону цивільних прав є нотаріат. В цій галузі законодавства також відбулися певні зміни, нотаріуси працюють з єдиними та державними реєстрами, їх було наділено функціями державного реєстратора, однак все ж таки цей інститут потребує системного реформування [1, с. 86].

Зважаючи на це, Міністерство цифрової трансформації України спільно із Міністерством юстиції України та Нотаріальною палатою України, наприкінці 2022 року, анонсувало впровадження електронного нотаріату в Україні за допомогою застосунку «ДІЯ» [2].

Відтак, нотаріальні документи з QR-кодом, що наноситимуться на спеціальні бланки та на звичайні папери А4, можна буде перевірити у застосунку «ДІЯ» за допомогою QR-сканера, що пришвидшить процес перевірки, а електронні копії документів зберігатимуться в системі Е-нотаріату. Такими нотаріальними документами є заяви,

на яких засвідчується справжність підпису особи, договори оренди транспортних засобів та довіреності для представництва інтересів перед третіми особами. Тобто, будь яка установа чи організація до якої звернулась особа із вказаними нотаріальними документами може перевірити їх справжність просто відсканувавши код, при цьому, слід зауважити, що електронна копія такого документу зберігається у системі Е-нотаріату. Після цього, повідомлення про направлення запиту на отримання електронної копії документу буде надіслано як довірній особі, так і особі, яка звернулась з довіреністю, будь-хто з цих осіб має підтвердити справжність дії, внаслідок чого працівник установи отримує електронну копію цього документа.

Отже, глобальна цифровізація та діджиталізація світового розвитку стає найважливішим фактором економічного та суспільного життя, а це потребує трансформації у всіх сферах та галузях, зокрема й у сфері нотаріату.

В практиці деяких країн особливими повноваження нотаріусів, що регулюють здійснення конкретних юридичних дій, є: ратифікація підпису і визначення дати надійності підписаного листа шляхом реєстрації його в окремій книзі; приховане записування листів шляхом реєстрації в окремій книзі; розробка оригіналів листів маючи подібні копії, що містять правила опису, написані та описані у відповідному листі; підтвердження відповідності між фотокопією та оригіналом листа; забезпечення перевірки юридичної освіти у відношенні особи, що вчиняє правочин; вчинення правочинів щодо землі; підготовка протокол аукціону. У зв'язку з існуванням цих повноважень наявність інформаційних технологій, звісно через Інтернет, породила правове явище у формі електронних договорів, а саме угод сторін, укладених через електронні засоби масової інформації, а також електронних договорів у формі юридичних дій, що здійснюються з використанням комп'ютера або Інтернет-ресурсів і засобів масової інформації тощо. Завдяки цій інформаційній технології ділові операції більше не здійснюються віч-на-віч між сторонами, наприклад продавцями та покупцями. Тим не менш, вони можуть бути здійснені за допомогою розвитку інформаційних технологій, де сторони не зустрічаються безпосередньо чи фізично. Цей розвиток, безсумнівно, внесе зміни в обов'язки нотаріуса при здійсненні повноважень, як публічної посадової особи, уповноваженої вчиняти нотаріальні дії, при посвідченні правочинів, пов'язаних з іншими контрактами/угодами чи актами,

що не стосуються землі та перейдуть від традиційної системи через особисте спілкування зі сторонами, звертаючись до нотаріуса у спілкуванні на основі електронних систем у кіберпросторі [3, с. 2].

У підсумку, зазначимо, що сьогодні Україна переживає складні часи, що суттєво вплинуло на усі сфери життєдіяльності нашої країни. Відтак, із запровадженням воєнного стану нотаріальна діяльність також зазнала певних змін. Саме тому, на державному рівні необхідно було врегулювати питання щодо посвідчення правочинів в умовах воєнного стану [4, с. 770]. Так, наприклад, виготовлення та поставка спеціальних бланків нотаріальних документів була ускладнена, а той обсяг видачі довіреностей на початку повномасштабного вторгнення зумовив необхідність посвідчення такого правочину на звичайному папері А4, що спростило їх підробку, адже подекуди шахраї купували на «чорних ринках» навіть, й спеціальні бланки нотаріальних документів, не говорячи вже про звичайні. Тож, запровадження такої послуги максимально убезпечить від підробок нотаріальних документів, позбавить корупційних схем, бюрократії та оптимізує процеси задля зручності користування послугами.

Список використаних джерел:

1. Іліопол І. М. Електронний нотаріат: переваги та ризики // Юридичний науковий електронний журнал – електронне фахове видання юридичного факультету Запорізького національного університету. № 1. 2022. – С.с. 86-88. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2022/1_2022.pdf
2. Міністерство цифрової трансформації України URL.: <https://thedigital.gov.ua/>
3. Fani Martiawan Kumara Putra. Characteristic of Notary Deeds for Transactions Through Electronic Media. Journal Name: NORMA. Vol. 17. № 3, 2020. October. URL.: <https://doi.org/10.30742/nlj.v17i3.1091>
4. Іліопол І. М. Деякі особливості вчинення нотаріальних дій щодо цінного майна в умовах воєнного стану / Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 17 червня 2022 р. м. Одеса. С.с. 770-772. URL: <https://hdl.handle.net/11300/20289>

Московчук Дмитро Олександрович
*доктор філософії з спеціальності «Право»,
доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу,
заступник декана факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

СПІЛЬНІ ТА ВІДМІННІ ОЗНАКИ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

У більшості країн, термін «електронний доказ» («electronic evidence») у нормативно-правових актах не використовується, однак доволі докладно описаний на доктринальному рівні. «Електронні докази» визначаються правознавцями як відомості, що обробляються, зберігаються або передаються будь-яким штучним пристроєм, комп'ютером або комп'ютерною системою, та які представляють ту чи іншу обставину, що має значення для справи, як більш-менш ймовірну [1].

Також в більшості країн відсутнє чітке розмежування доказів на види, а доказове право згруповано за типовими для практики проблемними ситуаціями. Як стверджують самі правознавці, доказове право, по суті, є закріпленням найважливіших та знакових судових рішень, узагальненою практикою, і носить, переважно, заборонний характер, тобто вказує, в яких випадках доказ не може бути визнаним допустимим. За таких обставин питання про те, чи є «електронні докази» самостійним видом доказів, немає істотного значення для юристів.

Електронні докази поділяються на види за типом (формою електронних даних). До них належать: письмове повідомлення (наприклад, документи, створені на комп'ютері), повідомлення, написані та надіслані електронною поштою, а також тексти, надіслані мобільним телефоном, сюди також включається запис голосу. Їх можна записати та зберегти на мобільному телефоні або в додатку. А ось цифрові фотографії є втіленням візуальних даних, роздрукованих або збережених у цифровому вигляді [2].

В інших країнах розвиток електронних доказів тісно пов'язаний з електронним підписом та електронними листами, оскільки швидка поява нових комунікаційних засобів та інтенсивне використання інтернету викликали необхідність адаптації законодавства до сучасних потреб

Існує велика кількість спільних ознак у законодавстві України та іноземних держав щодо електронних документів як доказів, який наділяє їх юридичною силою, наприклад, наявність електронного підпису є однією з спільних ознак. Під електронним підписом розуміють електронні дані, які додаються підписувачем до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються ним як підпис.

Також у багатьох країнах наявний нормативно-правовий акт, що регулює порядок обміну цифровою інформацією між державними адміністраціями; зберігання електронних документів; створення національної мережі електронних документів та підписів. В Італії, наприклад, це Кодекс цифрового адміністрування, введений у законодавство декретом 82/2005, а в Україні – Закон України «Про електронні довірчі послуги».

Крім того, в Україні, як і в інших державах, законодавець розрізняє оригінал та копію електронного доказу, регламентує порядок їх зберігання та повернення. Однак з урахуванням можливості безперешкодного копіювання електронних доказів без обмеження кількості копій та без будь-якої втрати їх якісних характеристик у процесі копіювання можна прогнозувати виникнення певних практичних проблем у сторін спору щодо відокремлення оригіналу електронного доказу від його копії, а також щодо засвідчення копій електронних доказів.

На відміну від будь-якого іншого доказу, електронний доказ може зберігатися незмінним стільки, наскільки це може бути потрібним. Тоді як «традиційні» докази з часом втрачають свій зовнішній вигляд, якісні ознаки, а тому й доказову силу. Крім того, однією з основних ознак електронного документу як засобу доказування є відсутність зв'язку із конкретно визначеним матеріальним носієм, оскільки технічні засоби дозволяють копіювати такий документ необмежену кількість разів, користуватися ним у будь-який час, що не притаманно іншим засобам доказування.

Розбіжність у правовій регламентації правил щодо електронних доказів між Україною та іншими державами полягає у видовій належності електронних доказів. Так, наприклад, до речових доказів відносить електронні документи Цивільний процесуальний кодекс Німеччини, а у Франції та Італії електронні документи розглядають як письмові докази. Верховна рада України під час розробки та ухва-

лення нової редакції ЦПК прийняла концепцію, згідно якої електронні докази розглядаються як окремий вид засобу доказування. Вказане свідчить про автентичність вітчизняного юридичного механізму використання електронної інформації в процесі судового доказування, який характеризується поєднанням поліваріантності джерел отримання та фіксування електронних доказів із використанням традиційних процедур їх дослідження та оцінки.

Ще однією відмінністю є те, що норми ЦПК України дозволяють проведення огляду електронних доказів за їх місцезнаходженням у разі неможливості їх доставлення. Для правозастосування в США, наприклад, використовуються науковці та технічні фахівці для надання достовірних даних і фактів, які були представлені для доведення або спростування фактів, що мають значення для справи. У Франції ж доказова цінність електронної пошти може бути відновлена за допомогою судового виконавця та за допомогою комп'ютерного експерта, який зазначав би наявність електронних листів на сервері особи, яка заперечує їх існування або автентичність.

Список використаних джерел:

1. Закон про докази (процедури в інших юрисдикціях) 1975 р. (Evidence (Proceedings in other jurisdictions) Act 1975). URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1975/34/contents>
2. Джордж Р. С. Вейр і Стівен Мейсон. Джерела електронних доказів. *Електронні докази* : 4-е видання. Лондонський університет, 2017 р. С.с. 1-17

Павлова Юлія Сергіївна

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЦИФРОВІ ІННОВАЦІЇ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВОСУДДІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЧЕРЕЗ ЦИФРОВУ ТЕХНОЛОГІЮ

Цифрові технології нестримно змінюють наші життя, але їх вплив на цивільне правосуддя та захист прав громадян – це щось більше, ніж просто перетворення процесів. Ці інновації створюють нові можливості для забезпечення справедливості, зручності та ефективності.

Однією з головних переваг цифровізації в цивільному правосудді є здатність прискорити процес розгляду справ та зменшити бюрократичні перешкоди. Електронні платформи дозволяють відстежувати справи, подавати документи та спрощують доступ до суду через онлайн-системи.

Однак це не лише спрощення процесу. Цифрові рішення також підвищують рівень безпеки та забезпечують конфіденційність інформації. Електронні системи забезпечують зручний доступ до інформації та дозволяють ефективніше взаємодіяти з учасниками судового процесу.

Застосування цифрових технологій також відкриває двері для впровадження нових інструментів управління даними, штучного інтелекту та аналітики. Це допомагає прогнозувати тенденції у судових рішеннях та робити їх більш обґрунтованими.

У світлі цих переваг виникають питання про забезпечення доступності таких технологій для всіх верств суспільства, а також про необхідність розробки заходів для захисту даних та забезпечення їхньої конфіденційності.

Слід відзначити деякі нормативні акти, які заклали основу для становлення електронного судочинства. Так, Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» поширюється на відносини, що виникають у процесі створення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, оброблення, використання та знищення електронних документів. Закон України «Про доступ до судових рішень», який регулює відносини щодо забезпечення доступу до судових рішень, ухвалених судами загальної юрисдикції, та ведення Єдиного державного реєстру судових рішень [1, с. 59; с. 62].

Останнім часом спостерігається зростання популярності онлайн-платформ для вирішення спорів (Online Dispute Resolution, далі – ODR) у системах державного правосуддя багатьох європейських країн для вирішення суперечок між споживачами товарів та послуг.

Платформи ODR передбачають використання інформаційно-комунікаційних технологій для надання допомоги сторонам вирішувати суперечки. Загалом, у системі судів і трибуналів ODR є цифровою платформою, яка дозволяє вирішувати спори малої вартості, починаючи з початку подання претензії до остаточного рішення повністю онлайн. Цей процес може залучати різні методології, включно з використанням інформації, що надається через «керовані шляхи», гібридне альтернативне вирішення спорів (включно з переговорами та ранньою нейтральною оцінкою або за допомогою людського внеску чи роботи алгоритмів штучного інтелекту), цифровий зв'язок (наприклад, віддалений або відеоучасть у слуханнях та асинхронний обмін повідомленнями), а також завантажуючи та відповідаючи на докази онлайн [3].

Однією з переваг ODR є те, що основними учасниками вирішення спору є переважно сторони конфлікту, а не їхні представники. Можливість вирішення на платформах ODR дрібних спорів за участю сторін без необхідності залучення представника видається позитивною стороною, оскільки дає змогу сторонам не витрачати матеріальні ресурси на судове представництво. Крім того, доступність та простота алгоритму роботи платформи ODR якраз і базується та тій ідеї, щоб самопредставництво сторін у судовому процесі траплялося все частіше, попри складність правової системи. Простота користування платформою ODR покликана максимально мінімізувати невідповідності між сторонами в ресурсах, досвіді ведення таких судових справ та освіти.

Очевидно, що використання платформ ODR має значний потенціал для вирішення великої кількості дрібних цивільних спорів більш оперативно, з меншими матеріальними затратами для сторін та з більшою кількістю задоволених користувачів порівняно з традиційними процесами та процедурами цивільного судочинства. Однак при розробці та реалізації таких платформ надзвичайно важливо дотримуватися цілей цивільного судочинства, його основних принципів, особливо з точки зору доступу до правосуддя та забезпечення процесуальної справедливості. Тому постійне технічне вдосконалення

та залучення інновацій (зокрема, технологій штучного інтелекту) у платформи ODR як забезпечить дотримання принципів цивільного судочинства, так і реалізує свою основну мету – покращити доступу до правосуддя за ефективніших та економніших умов його здійснення [2].

Цифрові інновації в цивільному правосудді – це лише початок епохальних змін у способі, яким ми захищаємо свої права та отримуємо доступ до юстиції. Їхній вплив і потенціал у цій сфері надзвичайно великий і варто уважно вивчати та впроваджувати їх, зберігаючи баланс між технологічними можливостями та захистом основних прав і свобод людини.

Список використаних джерел:

1. Cashman P., and E. Ginnivan, “Digital Justice: Online Resolution of Minor Civil Disputes and the Use of Digital Technology in Complex Litigation and Class Actions,” *Macquarie Law Journal*, Vol. 19, 2019, pp. 39–79, Sydney Law School Research Paper № 19/40.

2. Левицька Н. Використання цифрових технологій у праві. Підприємство, господарство і право. 2019. № 9/2019. С. 165–169. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.9.27>.

3. Сердюк Л. Р. Організаційно-правові основи впровадження електронного судочинства в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня юр. наук: 12.00.10 / Приват. вищий навч. заклад «Львівський ун-т бізнесу і права» Львів, 2017. 164 с.

Полуніна Ольга Олександрівна

кандидат юридичних наук, доцент,

*доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЗАПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ КАТЕГОРІЙ СПРАВ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У сфері цивільного судочинства розглядаються різноманітні категорії справ, які відрізняються за своїм характером та правовою природою. Саме тому в пункті 2 статті 19 ЦПК України визначено три види провадження: наказне, позовне та окреме. Кожен з цих видів

має власні завдання, цілі, а також процедурні аспекти щодо розгляду та вирішення справ. В порядку окремого провадження розглядається ціла низка цивільних справ, передбачених ч. 2 ст. 293 ЦПК України. На сьогоднішній день цивільне судочинство постійно експериментує з новими раціональними процедурами для вирішення цивільних справ, удосконалення існуючих процедур і впровадження нових. Таким чином, концепція окремого провадження стала популярною не лише в українському законодавстві, а й у процедурних моделях інших країн, оскільки вона базується на ефективному спрощеному порядку вирішення справ. Проте законодавче закріплення положень, пов'язаних із окремим провадженням, містить ряд неузгоджених аспектів, які потребують подальшого вдосконалення.

Новелізація інституту окремого провадження у Цивільному процесуальному кодексі України (ЦПК України) опосередковується здебільшого тими нормами, які регламентують порядок розгляду певних категорій цивільних справ. Зокрема, найсуттєвіші новації інституту окремого провадження пов'язані з появою такої категорії цивільних справ, як справи про видачу і продовження обмежувального припису (глава 13 розділу IV ЦПК України), а також запровадженням строковості дії законної сили судового рішення у справах про визнання фізичної особи недієздатною (частини 6–9 ст. 300 ЦПК України). Загальні положення розгляду справ окремого провадження (статті 293–294 ЦПК України) залишилися без змін, що підтверджує ефективність й усталеність відповідної цивільної процесуальної форми. Обґрунтовано, що деякі новели інституту окремого провадження потребують подальшої оптимізації, у зв'язку з чим доцільно внести такі зміни до ЦПК України: а) доповнити ч. 2 ст. 293 ЦПК України п. 12 такого змісту: «видачу і продовження обмежувального припису»; б) виключити частини 6–9 ст. 300 зі змісту ЦПК України.

Звісно, в ситуації повномасштабної війни проти України, необхідно внести зміни в правову систему для ефективного врегулювання нових категорій справ в порядку окремого провадження. Наприклад, однією з таких категорій може бути «підтвердження факту знищення майна, що стало результатом військових дій». У нашій державі на даний момент відсутній механізм для виконання судових рішень, що змушує постраждалих осіб звертатись до уряду України. Водночас слід враховувати, що державні органи України не є безпосередніми винуватцями шкоди. Таким чином, їх залучення до судових процесів

як відповідачів у відповідних категоріях справ виглядає обговорюваним. Викладене ще раз підкреслює необхідність розгляду справ, що підтверджують факт знищення майна громадян України внаслідок повномасштабної війни, в рамках окремого провадження.

Предметом даної категорії справ буде встановлення факту знищення майна та визначення збитків, які понесли громадяни України внаслідок цього.

1. У разі подання заяви про підтвердження факту знищення майна громадян України внаслідок повномасштабної війни проти України, суд відкриває окреме провадження.

2. Заявником у цьому провадженні може бути будь-яка особа, яка має прямий інтерес у встановленні факту знищення майна.

3. Суд вирішує питання про підтвердження факту знищення майна на підставі доказів, поданих заявником та іншими заінтересованими особами.

4. Доказами можуть бути, зокрема, фотографії, відеозаписи, свідчення свідків, документи, що підтверджують власність на майно тощо.

5. Суд встановлює розмір збитків, які понесли громадяни України внаслідок знищення майна, та вирішує питання про компенсацію цих збитків.

Зазначене дозволить врегулювати провадження про підтвердження факту знищення майна громадян України, значно розвантажить суди, оскільки наразі у судах на розгляді перебуває велика кількість справ даних категорій і віднесення їх до окремого провадження пришвидшить їх розгляд.

Оскільки ця ситуація є надзвичайною та потребує комплексного підходу, важливо залучити експертів з різних галузей, представників громадськості та міжнародних організацій для розробки адекватної та справедливої системи врегулювання цих питань. Можливо також запропонувати такої категорії справи окремого провадження як: «Справи про внутрішньо переміщених осіб та біженців». Значна кількість вимушено покинула свої домівки через війну. Ця категорія може включати справи, пов'язані з наданням допомоги та захистом внутрішньо переміщених осіб та біженців, встановленням їх статусу, можуть включати питання про їхні права та соціальний захист.

Отже, ці нові категорії справ можуть вимагати розробки спеціалізованих процедур, правових норм та механізмів, щоб забезпечити

справедливість, захист прав і ефективне врегулювання ситуацій, що виникають в умовах повномасштабної війни.

Список використаних джерел:

1. Голубєва Н. Ю., Бут І. О. Особливості захисту цивільних прав в умовах воєнного стану. С. 186–246. Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану: монографія 161 [Електронне видання] / за ред.: Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, К. Г. Нєкіт; упор.-укл. Ю. С. Маршук; НУ «Одеська юридична академія». – Одеса: Фенікс, 2023. 336 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/23423>

2. Дмитрієв С. М. Цивільний процесуальний статус заявника у справах окремого провадження: Дис. ... доктора філософії. Наукова спеціальність 081 – Право. 2020. 194 с.

3. Дмитрієв С. М. Цивільний процесуальний статус заявників у справах окремого провадження, що виникають із сімейних правовідносин. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2019. № 41. Том 2. С. 16–19.

4. Жукевич І. В. Судовий контроль за виконанням рішень в окремому провадженні цивільного судочинства в Україні. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 3. С. 100–104.

5. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану» від 27 липня 2022 р. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>.

6. Перелік двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорів у сфері правової допомоги та правового співробітництва у цивільних та кримінальних справах (по країнах). Міністерство юстиції України: [сайт]. URL: <https://minjust.gov.ua/m/perelik-dvostoronnih-ta-bagatostoronnihmijnarodnihdogovoriv-u-sferi-pravovoi-dopomogi-ta-pravovogo-spivrobitnitstvaivsivilnih-takriminalnih-spravah-po-krainah>.

7. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо удосконалення порядку залучення громадян України до участі у здійсненні правосуддя та формування списку присяжних № 4191 від 05.10.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=70124.

8. Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах: навч.-метод. посіб. для студентів денної форми навчання фак-ту цивільної

та господар. юстиції Нац. ун-ту «Одеська юрид. академія» [Електронне видання] / Н. Ю. Голубева, Н. В. Волкова, В. М. Притуляк, Ю. Ю. Цал-Цалко, І. А. Яніцька; Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». Одеса: Фенікс, 2023. 108 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/25541>

9. Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах: навч. посіб. / за ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 480 с.

10. Татулич І. Ю., Савчин Н. М. Участь адвоката у справах окремого провадження. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 8. С. 112–116. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2021/27.pdf

11. Цивільне процесуальне право України: навчальний посібник (для підготовки до іспитів та тестування); 3-тє вид., пер. і доп. / за ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса: Видавничий дім «Гельветика» 2021. 516 с.

12. Цивільний процес: теорія і практика. Концепції вчених з удосконалення законодавства про цивільне судочинство. Монографія. / за заг. ред. докторки юридичних наук, професорки, заслуженої юристки України Фурси С. Я., докторки юридичних наук, професорки Бичкової С. С. Київ: Алерта, 2023. 640 с.

13. Цивільний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618–15#Text>

14. Шабалін А. В. Судове рішення у цивільних справах. Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної інтернетконференції з нагоди відзначення Дня науки – 2023 в Україні «Актуальність та особливості наукових досліджень в умовах воєнного стану» (23 травня 2023 року). Київ: ДНДІ МВС України. 2023. 508 с.

Полюк Юлія Іванівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

АДАПТАЦІЯ ПРОЦЕДУРИ ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ ЗА ЗАХИСТОМ ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА

Глобальний перехід на новий етап життя, який відбувається у всьому світі, де головну роль відведено саме інформації, пришвидшує процес стрімкої інформатизації суспільства. В умовах сьогодення цифрові інформаційно-комунікативні технології дедалі більше проникають в усі сфери людського життя і правозастосування в цьому контексті не виняток. Сучасний розвиток судочинства безпосередньо пов'язується з необхідністю збору, обробки і передачі величезних об'ємів інформації, таким чином активізується процес впровадження цифрових технологій при здійсненні правосуддя, покращуючи доступ до судочинства, а також підвищуючи його ефективність та прозорість.

Консультативна рада європейських суддів у Висновку № 14 (2011) від 09.11.2011 року «Судочинство та інформаційні технології» висловила ряд рекомендацій щодо застосування сучасних ІТ-технологій в судах в розрізі таких проблем, як доступ до правосуддя, верховенство права, незалежність суддів та судової влади, функціонування судів, дотримання прав та виконання обов'язків учасників судочинства. Висновком позитивно оцінюється можливість ініціювання учасникам справи судового процесу в електронному вигляді (електронний документообіг) (п. 23) та одночасно зауважується на необхідності збереження традиційних засобів доступу до суду та інформації, врахуючи що не всі особи мають доступ до ІТ (п.п. 9, 10), а також забезпечення дієвих альтернатив, коли ІТ виходять з ладу, мають місце технічні несправності (п. 11) тощо [1].

Активізація процесу впровадження цифрових технологій при здійсненні правосуддя на національному рівні зумовлюється реформуванням процесуального законодавства, що передбачає функціонування у судах Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Так, після оновлення процесуального законодавства у 2017 році, дістає нормативного закріплення можливість звернення до

суду за захистом в електронній формі, яку забезпечує один з модулів ЄСІТС – «Електронний суд». Традиційний спосіб доступу до суду та інформації під впливом цифрових технологій трансформується у електронну форму, виступаючи інструментом або засобом полегшення доступ користувачів до судів та укріплення гарантій, встановлених Статтею 6 Європейської Конвенції захисту прав людини та основоположних свобод.

Запровадження карантинних обмежень через COVID-19 зумовили популяризацію електронної форми звернення з зрозумілих причин. Існування реальної загрози життю, здоров'ю та безпеці учасників судового процесу, суддів та працівників суду через збройну агресію рф проти України зумовили підвищення рівня використання інструментів електронного судочинства. Так, Рішенням РСУ № 26 від 5 серпня 2022 року було рекомендовано судам закликати всіх учасників судових проваджень реєструвати офіційну електронну адресу в ЄСІТС (якщо така адреса у них відсутня) та зареєструватися в підсистемі ЄСІТС «Електронний кабінет» [2].

Як вбачається прискорення процесу електронізації судочинства пов'язується зі встановленням обов'язку використання інструментів електронного судочинства, без права (або з його обмеженням) подання документів до суду в традиційній паперовій формі. З метою швидкого залучення до системи електронного судочинства більшої частини осіб на національному рівні прийнято ряд законодавчих ініціатив, зокрема розширено коло осіб, на яких поширюється правило щодо обов'язкової реєстрації електронного кабінету (ч. 6 ст. 14 ЦПК України) і встановленням відповідальності за невиконання цього обов'язку у вигляді залишення зави без руху відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 185 ЦПК України з обов'язковим роз'ясненням (абз. 2 ч. 2 ст. 185 ЦПК України) такій особі обов'язку зареєструвати електронний кабінет відповідно до ст. 14 ЦПК України [3]. Разом з тим, традиційна паперова форма звернення до суду зберігається, надаючи особі можливість самостійно обирати зручний для себе спосіб звернення – електронний чи паперовий. Зі змісту ч. 7 ст. 14 ЦПК України вбачається, що паперова форма звернення / обміну документами одночасно виступає способом реагування на тимчасовий вихід з ладу судових ІТ-технологій – знеструмлення електромережі суду чи настання інших обставин, які унеможливають функціонування ЄСІТС або

її окремої підсистеми (модуля), що забезпечує обмін документами в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Вище наведене дає підстави виснувати, що процес впровадження інструментів електронного судочинства та підвищення рівня їх використання здійснюється у повній відповідності міжнародних стандартів електронного судочинства і на сьогодні набирає обертів. Електронне судочинство стає ключовим чинником оптимізації судочинства, оскільки традиційний паперовий підхід виглядає неефективним і нераціональним, споживаючи значні ресурси та генеруючи величезну кількість документів, більшість з яких не мають суттєвої цінності чим і підсилюється доцільність утвердження електронної форми звернення до суду як загальнопоширеної, а паперової як виняток, особливо в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Висновок № 14 (2011) Консультативної ради європейських суддів «Судочинство та інформаційні технології». URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_14_2011_2011_11_9.pdf
2. Рішення Ради Суддів України № 26 від 5 серпня 2022 року. URL: <https://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-no-26-vid-05082022-s-88fea913a6.pdf>
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004. № 1618-IV. Дата оновлення: 16.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

Притуляк Валерій Миколайович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу

Національного університету «Одеська юридична академія»,

член Кваліфікаційної комісії приватних виконавців,

національний експерт Проекту ЄС «Pravo-Justice»

ПОРЯДОК ДОПУСКУ ДО ПРОФЕСІЇ ПРИВАТНОГО ВИКОНАВЦЯ В УКРАЇНІ

В процесі євроінтеграції нашої держави, було здійснено судову реформу, яка в свою чергу дотягнула і реформу примусового виконання рішень судів та інших органів з метою оптимізації правосуддя в цілому. Так в 2016 році з Законом України «Про виконавче провадження» в новій редакції та Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» було запроваджено нову професію, а саме, приватного виконавця, а примусове виконання перейшло від державної до змішаної форми.

Отже, приватний виконавець здійснює примусове виконання рішень, передбачених статтею 3 Закону України «Про виконавче провадження» [1].

Відповідно до, ч. 2 ст. 16 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» (надалі – закону) законодавець надає чітке визначення, професії приватного виконавця, також згідно до ч. 1 ст. 16 надає визначення того, що саме держава уповноважує його здійснювати діяльність щодо примусового виконання, на суб'єктно визначає, що ним може бути виключно громадянин України [2].

Законодавцем чітко регламентовані вимоги до особи, яка виявила намір обрати правничу професію «приватного виконавця». Так, відповідно до ст. 18 Закону визначено, наступні кваліфікаційні вимоги, як: вік, освіта, знання української мови, стаж в галузі права та складання кваліфікаційного іспиту [2].

Також, встановлені обмеження щодо того, хто не може бути приватним виконавцем. Отже, приватним виконавцем не може бути особа, яка не відповідає вищевказаним вимогами, визнана судом обмеженою у цивільній дієздатності або недієздатною, або яка має не зняту або не погашену в установленому законом порядку суди-

мість, також вчинила корупційні правопорушення або порушення, пов'язані з корупцією, – протягом трьох років з дня вчинення, якій за порушення вимог законодавства анульовано свідоцтво про право на зайняття нотаріальною чи адвокатською діяльністю або діяльністю арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), яку позбавлено права на здійснення діяльності приватного виконавця, – протягом трьох років з дня прийняття відповідного рішення, звільнена з посади судді, прокурора, працівника правоохоронного органу, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування у зв'язку з притягненням до дисциплінарної відповідальності, – протягом трьох років з дня звільнення.

Щодо обмежень вже під час здійснення діяльності приватного виконавця, законодавцем встановлено, що приватний виконавець не може займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, діяльності арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), інструкторської та суддівської практики із спорту та роботи в органах Асоціації приватних виконавців України) або підприємницькою діяльністю [2].

Отже, в процесі допуску до професії приватного виконавця основну роль органу, який перевіряє особу на всі визначенні рівні професійної підготовленості осіб здійснює, Кваліфікаційна комісія приватних виконавців при Міністерстві юстиції України, яка діє на підставі положення про Кваліфікаційну комісію приватних виконавців, яке затверджується Міністерством юстиції України (надалі – МЮУ) [3].

Склад кваліфікаційної комісії складається з дев'ятьох членів, які в свою чергу формуються в наступному порядку:

- Чотири призначає Міністерство юстиції України, та Міністр або заступник Міністра (п'ятий), який в свою чергу є головою кваліфікаційної комісії;
- Один призначається Радою суддів України;
- Три приватних виконавці, які визначаються з'їздом приватних виконавців України.

Склад Кваліфікаційної комісії затверджується наказом Міністерства юстиції України, а строк повноважень два роки.

Також, до основних вимог щодо допуску до складання кваліфікаційного іспиту, особа, яка виявила намір здійснювати діяльність приватного виконавця зобов'язана пройти навчання і стажування приватного виконавця, строк якого не може перевищувати трьох місяців.

Після проходження подає до Кваліфікаційної комісії заяву про допуск до складання кваліфікаційного іспиту разом із документами, які підтверджують відповідність вищевказаним вимогам, а також декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру.

Потім Кваліфікаційна комісія проводить перевірку достовірності документів та відомостей, поданих особою в строк до 30 днів в дати подання особою таких документів, та приймає рішення щодо допуску до складання іспиту або відмовляє та зазначає причину відмови. Інформація щодо про допуску або недопуску до складання іспиту розміщується на офіційному веб-сайті МЮУ протягом трьох днів з дня його прийняття.

Після надання допуску до складання іспиту Кваліфікаційна комісія протягом трьох місяців з дня прийнятого рішення проводить іспит,

Іспит проводиться шляхом автоматизованого анонімного тестування особи, а особа, яка успішно його склала в строк 10 днів з дня складання видається посвідчення приватного виконавця.

Отже, порядок допуску до професії приватного виконавця є непростим. Однак, особи які обрали шлях до професії приватного виконавця є складовими, які реалізують євроінтеграції процеси в нашій державі з примусового виконання рішень судів та інших органів.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про виконавче провадження», Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 30, ст.542;
2. Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 29, ст.535;
3. Положення про Кваліфікаційну комісію приватних виконавців, ЗАТВЕРДЖЕНО Наказ Міністерства юстиції України 27.11.2017 № 3792/5.

Stoianova Tetiana Anatolievna

*PhD in Law, Associate Professor, Department of Civil,
notarial and tnforcement Procedure*

National University «Odessa Academy of Law

**IMPROVING THE INTEGRATION OF UKRAINIAN
REFUGEES IN FRANCE AND REDUCING
PSYCHOLOGICAL VIOLENCE BY STRENGTHENING
SOCIAL CONNECTION**

Social connection, as an umbrella term, covers both loneliness and social isolation, but is more multidimensional and gives a more complete picture of a person's social satisfaction. Ukrainian refugees in France lost their usual social ties and found themselves in a situation of social isolation and loneliness. In order to reduce loneliness and social isolation it is necessary to understand their root causes. Perhaps one of the reasons for the increasing levels of loneliness worldwide is the lack of research on its overarching concept, social connection. Further, the weak correlation between different measurements of social connectedness leads to a lack of understanding as to whether they measure the same construct [1, 2], which prevents a unified understanding of social connectedness in psychological research [3]. Therefore, a systematic review of measurements of social connectedness would provide an opportunity to summarize the existing measurements of social connection (study 1a), evaluate their heterogeneity (study 1b), and evaluate their measurement properties and the countries and populations for which they were developed (studies 2a-b).

In a systematic review of social connectedness :

- 1) In study 1a, we will create a database of measures to assess social connectedness by systematically reviewing instruments measuring at least one component (structure, function, or quality) of social connectedness (<https://osf.io/esxqm/>);
- 2) In study 1b we will evaluate the heterogeneity of these measures through an analysis of their item content overlap within and across each of the three different components of social connectedness – structure, function, and quality;
- 3) In Study 2a, we will conduct a second systematic review in search for evidence of the measurement properties of the measures found in Study 1a;

- 4) Finally, in Study 2b, we will evaluate the evidence found using the COSMIN manual and evaluate in which country the indicators were developed and for which non-clinical populations they were developed (i.e., age, race, gender, sexuality, religious affiliation, and socioeconomic indicators).

Social connection is a comprehensive term according to Holt-Lunstad including different components of social relationships: structure, function and quality [4]. For instance, structural indicators, would include the marital status or the number of family members of the Ukrainian refugees. Functional indicators on the other hand, would include whether Ukrainian refugees feel supported by French social services from financial support to housing, re-qualification courses or language courses. Finally, qualitative indicators would include the positive or negative feeling of Ukrainian refugees towards the people they are currently connected to.

In study 1a, we will first conduct a literature review for each component (three in total) of social connectedness to gather measures of social connection and supplement this search with measures found in previously published reviews [5, 6, 7, 8]. This process will lead to the creation of a database of measures of social connection, that we will classify into the three components of social connection (structure, function, quality).

In study 1b, we will then assess the heterogeneity of the measures identified in study 1a through an item-content analysis of these measures, conducted both within and across the three components of social connection, using the Jaccard index correlation coefficient.

In studies 2a and 2b, we will: a) conduct a second systematic review of all measures identified in Study 1a to build a database for measurement properties evidence, after which, in Study 2b, we will provide an overview of the measurement properties of the social connectedness measures included in Study 1a using the COSMIN manual for PROMs [9], provide an overview of which country the measures were developed in, and determine with which populations the measures were developed.

The systematic review is still a work in progress, as we have incorporated the COSMIN manual, which has significantly made the work more in-depth and lengthened the process. In the long term, the results will be used to extract items from the different measures to create a new scale and to use that for Ukrainian refugees then.

Reference

1. Holt-Lunstad J. (2018). Why social relationships are important for physical health: A systems approach to understanding and modifying risk and protection. *Annual Review of Psychology*, 69 (1), 437–458/ URL.: <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-122216-011902>
2. Maes M., Qualter P., Lodder G. M. A., & Mund M. (2022). How (not) to measure loneliness: A review of the eight most commonly used scales. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(17), Article 17. URL.: <https://doi.org/10.3390/ijerph191710816>
3. Pomeroy M. L., Mehrabi F., Jenkins E., O’Sullivan R., Lubben J., & Cudjoe, T. K. M. (2023). Reflections on measures of social isolation among older adults. *Nature Aging*, 1–2. URL.: <https://doi.org/10.1038/s43587-023-00472-4>
4. Holt-Lunstad J., Robles T. F., & Sbarra D. A. (2017). Advancing social connection as a public health priority in the United States. *American Psychologist*, 72(6), 517–530. URL.: <https://doi.org/10.1037/amp0000103>
5. Bugallo-Carrera C., Dosil-Díaz C., Anido-Rifón L., Pacheco-Lorenzo M., Fernández-Iglesias M. J., & Gandoy-Crego M. (2023). A systematic review evaluating loneliness assessment instruments in older adults. *Frontiers in Psychology*, 14. URL.: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2023.1101462>
6. CORE Lab (2023). A novel, network-based approach to assessing romantic-relationship quality. *PsyArXiv*. URL.: <https://doi.org/10.31234/osf.io/w32dc>
7. Holt-Lunstad J., Smith T. B., & Layton J. B. (2010). Social relationships and mortality risk: A meta-analytic review. *PLOS Medicine*, 7(7), e1000316. URL.: <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1000316>
8. Valtorta N. K., Kanaan, M., Gilbody, S., & Hanratty, B. (2016). Loneliness, social isolation and social relationships: What are we measuring? A novel framework for classifying and comparing tools. *BMJ Open*, 6(4), e010799. URL.: <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2015-010799>
9. Prinsen C. A. C., Mokkink L. B., Bouter L. M., Alonso J., Patrick D. L., de Vet H. C. W., & Terwee C. B. (2018). COSMIN guideline for systematic reviews of patient-reported outcome measures. *Quality of Life Research*, 27(5), 1147–1157.

Цал-Цалко Юлія Юліївна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу,
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ

Частиною другою статті 100 ЦПК України визначено, що електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги», Законом може бути передбачено інший порядок засвідчення електронної копії електронного доказу [1]. Частиною четвертою статті 18 Закону України «Про електронні довірчі послуги» визначено, що кваліфікований електронний підпис має таку саму юридичну силу, як і власноручний підпис, та має презумпцію його відповідності власноручному підпису [2]. Статтею 7 визначено, що оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним підписом автора або підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги». У разі надсилання електронного документа кільком адресатам або його зберігання на кількох електронних носіях інформації кожний з електронних примірників вважається оригіналом електронного документа. Якщо автором створюються ідентичні за документарною інформацією та реквізитами електронний документ та документ на папері, кожен з документів є оригіналом і має однакову юридичну силу [3]. Оригінал електронного документа повинен надавати змогу довести його цілісність та справжність у порядку, визначеному законодавством та у визначених законодавством випадках може бути пред'явлений у візуальній формі відображення, в тому числі у паперовій копії.

Для підписання електронних документів можна скористатись онлайн-сервісом підписання документів електронним підписом на порталі «ДІЯ», таким чином електронний підпис залишається одним із найефективніших засобів забезпечення ідентифікації автора і цілісності інформації, про що свідчить і судова практика. При використанні кваліфікованого електронного підпису можна акцентувати увагу на його доказову силу, значущість у сукупності доказів по справі. Якщо співвіднести звичайне електронне повідомлення з

електронним повідомленням, що має кваліфікований електронний підпис, який гарантує його цілісність та незмінність, очевидно, що останнє викликатиме більше довіри у суду, ніж перше, якщо їх зміст буде відрізнятися. Однак така сила, повинна визначатися з урахуванням усіх доказів у їх сукупності, за наявності певних обставин, навіть документ, підписаний кваліфікованим електронним підписом, може викликати недовіру суду.

Як запобігти втраті електронних доказів, то відповідно до частини 2 статті 116 ЦПК України способами забезпечення судом доказів є допит свідків, призначення експертизи, витребування та (або) огляд доказів, у тому числі за їх місцезнаходженням, заборона вчиняти певні дії щодо доказів та зобов'язання вчинити певні дії щодо доказів, а також інші дії. На вирішення експерту можна поставити запитання, що стосуються змісту веб-сторінок, автора тих чи інших матеріалів тощо, залежно від обставин, що підлягають встановленню у справі. Наприклад, проведення такої експертизи дозволяє встановити факт розміщення контенту в мережі Інтернет станом на певний момент часу для доказування: поширення недостовірної інформації, незаконного використання об'єктів права інтелектуальної власності, недобросовісного використання доменного імені, незаконного продажу фальсифікованої продукції, розміщення контенту, власником та (або) автором якого є заінтересована особа. Зазвичай висновок експерта є вагомим доказом під час вирішення справи, оскільки судовий експерт володіє спеціальними знаннями, які є необхідними для з'ясування певних обставин справи та повідомлена про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивого висновку, однак тривалий час виготовлення висновку та висока вартість послуг експерта є тим фактором, що змушує сторін спору звертатися до інших способів фіксації інформації в мережі. Використання висновку Центру компетенції адресного простору мережі Інтернет, центр може підготувати звіт за результатами фіксації змісту веб-сторінки в мережі станом на певний момент часу та виготовити довідки щодо власників веб-сайту. Виходячи із практики, суди надають оцінку та враховують такі звіти та довідки під час вирішення спорів, при цьому, варто відзначити швидкість виготовлення звіту, п'ять робочих днів з моменту оплати, а також можливість замовлення та отримання звіту онлайн. Використання ресурсів архівації мережі Інтернет (www.web.archive.org), даний спосіб фіксації використовується для доведення наявнос-

ті або відсутності змін тієї чи іншої сторінки в мережі. Відомості з такого ресурсу сторони можуть самостійно зафіксувати в протоколі. Їх також може використати експерт під час складення висновку, або Центр при підготовці звіту. Як показує практика, суди враховують інформацію з вказаного ресурсу. Забезпечення доказів до подання позовної заяви, сторона спору також може скористатися правом на забезпечення доказів для фіксації їх змісту – у клопотанні про забезпечення доказів до подання позову сторона може просити суд здійснити огляд певного електронного доказу, наприклад, веб-сторінки, до того, як потенційний відповідач у справі змінить або видалить її вміст, проте такі клопотання суди задовольняють не завжди. Втім, є і позитивні для заявників судові рішення, в яких суд і витребує електронні докази, і задовольняє клопотання про їх забезпечення шляхом огляду.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. №1618-IV // Відомості Верховної Ради. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492. URL.:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
2. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII // Відомості Верховної Ради. 2017. № 45. Ст. 400. URL.:<https://zakon.rada.gov.ua/go/2155-19>
3. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. // Відомості Верховної Ради. 2003. № 36/ Ст. 275. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/go/851-15>

Яніцька Інна Анатоліївна

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ВЧИНЕННЯ НОТАРІУСАМИ ВИКОНАВЧОГО НАПИСУ ВІДНОСНО ДІТЕЙ ТА ЙОГО ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ

Захист прав та інтересів дітей – є пріоритетним завданням держави. Відповідно до сімейного законодавства (ст. 18 СК) виокремлюється невичерпний перелік способів захисту сімейних прав та інтересів, зокрема, і дітей. У Цивільному кодексі України також передбачено

низку форм позасудового захисту прав та законних інтересів особи. В доктринальних правових дослідженнях до способів захисту таких прав та інтересів відноситься така позасудова форма захисту цивільних та сімейних прав та інтересів, як вчинення нотаріусами виконавчого напису або усі нотаріальні дії, які впливають на права, зокрема, дитини, як учасника сімейних відносин [1; 2; 3; 4].

Виконавчий напис нотаріуса вчиняється лише щодо нотаріально посвідчених договорів, або у разі невиконання одним із подружжя свого обов'язку за договором, який є безспірним. «Натепер законодавчо врегульована можливість вчинення виконавчих написів на таких нотаріально посвідчених договорах: договір про надання утримання одному з подружжя (ст. 78 Сімейного кодексу України); шлюбний договір (ст. 99 Сімейного кодексу України); договір про сплату аліментів на дитину (ст. 109, 189 Сімейного кодексу України); договір застави (ст. 20 Закону України «Про заставу»); договір іпотеки (ст. 33 Закону України «Про іпотеку»)» [5, с. 17].

Гузь Л. Є. та А. В. Гузь зазначають, що «стягнення аліментів по нотаріальному напису відноситься до такого способу захисту сімейних прав та інтересів як примусове виконання добровільно невиконуваного обов'язку» [6, с. 69].

Безсмертана Н. В. та Ю. В. Желіховська під виконавчим написом нотаріуса розуміють «підтвердження нотаріальним органом наявності заборгованості між боржником і стягувачем та розпорядження про примусове стягнення з боржника цієї заборгованості, вчинене на документах, які підтверджують безспірні зобов'язання останнього» [7, с. 158; 8, с. 124]. Таким чином, нотаріальний акт трансформується в юрисдикційний акт, що за своєю природою подібний до судового рішення.

Демченко О. звертає увагу на те, що «особливою ознакою виконавчого напису слід визнати те, що він є виконавчим документом. Відповідна ознака виконавчого напису впливає не лише з теоретичних положень, а й зумовлена положеннями чинного законодавства». Це своєю чергою дає можливість використовувати виконавчий напис нотаріуса як виконавчі документи, за якими можливе примусове виконання. Стаття 91 Закону України «Про нотаріат» встановлює, що виконавчий напис може бути пред'явлено до примусового виконання протягом одного року з моменту його вчинення.

Доведення безспірності вимоги досягається через подання нотаріуса необхідного пакету документів, які засвідчують однозначність відсутності будь-якого спору. Перелік таких документів затверджено на законодавчому рівні Постановою Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 р. № 1172 [9]. Поряд із цим законодавство закріплює й низку гарантій стосовно забезпечення правильної кваліфікації нотаріусом заявленої вимоги як безспірної. Зокрема, згідно зі ст. 42 Закону України «Про нотаріат» вчинення нотаріальної дії може бути відкладено в разі необхідності витребування додаткових відомостей або документів від фізичних та юридичних осіб або надсилання документів на експертизу, а також якщо відповідно до закону нотаріус повинен впевнитись у відсутності у заінтересованих осіб заперечень проти вчинення цієї дії [10].

Так, у Постанові КЦС ВС від 11 червня 2018 року у справі № 756/8118/16-ц (частина I) зазначено, що «оскільки на момент вчинення виконавчого напису в судах існував спір як щодо розміру заборгованості по аліментах, так і щодо договору між батьками про проживання, виховання та фінансове забезпечення дітей (аліментів та додаткових витрат), на підставі якого вчинено оспорюваний виконавчий напис, це свідчить про відсутність безспірності заборгованості боржника. Рішенням районного суду у задоволенні позову про визнання виконавчого напису нотаріуса, вчиненого на договорі, укладеному між батьками, відмовлено. Рішенням апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасоване. Ухвалено нове рішення, яким позов задоволено. Рішенням отивованетим, що виконавчий напис вчинено не лише в період існування між сторонами судових спорів щодо розміру аліментів, заборгованості по аліментах, а й позову про розірвання самого договору, що було перешкодою до вчинення нотаріусом нотаріальної дії й зобов'язання позивача в позасудовому порядку виконувати умови оспорюваного правочину. КЦС ВС залишив касаційну скаргу відповідачки без задоволення, а постанову апеляційного суду без змін» [11].

Гаврік Р. О. дійшов висновку, що до основних способів «захисту сімейних прав та інтересів нотаріусом є вчинення виконавчого напису на сімейних договорах, передусім які містять зобов'язання сторін щодо надання утримання у сімейному праві; засвідчення згоди учасника сімейних відносин на вчинення іншим певних дій правового характеру ... чи засвідчує участь у сімейних відносинах від імені

іншого учасника; накладення заборони відчуження батьками майна дитини за зверненням органу опіки та піклування з підстав, передбачених ч. 5 ст. 177 СК України...» [12].

Найбільш поширеним документом, за яким стягується заборгованість на підставі виконавчих написів нотаріусів, є нотаріально засвідчена угода.

Можливість вчинення виконавчого напису на інших нотаріально посвідчених договорах жодним законом прямо не передбачена, однак, керуючись статтями 6, 626 Цивільного кодексу України, якщо однією з умов такого договору сторони передбачають можливість вчинення виконавчого напису «у разі невиконання або неналежного виконання зазначеного зобов'язання, нотаріус вправі вчинити виконавчий напис на такому документі за наявності відповідних підстав».

15 лютого 2022 року Верховною Радою України прийнято за основу проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності» (№ 5644 від 10.06.2021 р.), яким передбачається наділення правом «здійснювати вчинення реєстрації такого акту цивільного стану, як розірвання шлюбу поряд із органами державної реєстрації актів цивільного стану також нотаріусів». Разом з тим, «нотаріус може розривати шлюб між подружжям, що має дітей, лише за умови наявності нотаріально посвідченого договору про визначення місця проживання дітей, участі у забезпеченні створення умов для їх життя, яку братиме той з батьків, хто буде проживати окремо, умов здійснення ним права на особисте виховання, утримання дітей, розмір аліментів та додаткових витрат на дитину» [13]. Таким чином, нотаріус своїми діями захищає як права подружжя, так і права дітей.

Захист сімейних прав та інтересів може здійснюватися нотаріусом шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законом. Наприклад, батьки мають право укласти договір про сплату аліментів на дитину [14]. У разі невиконання одним із батьківського обов'язку за договором аліменти з нього можуть стягуватися на підставі виконавчого напису нотаріуса (ст. 189 СК України), який може бути пред'явлено до примусового виконання. Разом з тим, як зазначає О. С. Простибоженко, «виконавчий напис на договорі про сплату аліментів на дитину може стосуватися лише стягнення простроченої заборгованості, тобто тих платежів, щодо яких сплинув строк їх оплати» [15].

Науковиця також вказує на певні недоліки договірною врегулювання сплати аліментів, що слід враховувати одержувачу аліментів і пропонує запровадження «аліментного виконавчого напису» у національне законодавство, який би передбачав вчинення виконавчого напису нотаріуса на аліментного договорі на майбутнє і виконання його подібно до судового рішення.

Крім того, при організації примусового виконання рішення «у разі передачі на реалізацію нерухомого майна, право власності на яке або право користування яким мають діти, необхідний попередній дозвіл органів опіки та піклування, що надається відповідно до закону. Якщо такий дозвіл не надано, виконавець продовжує виконання рішення за рахунок іншого майна боржника, а в разі відсутності такого майна повертає виконавчий документ стягувачу з підстави, передбаченої пунктом 9 частини першої статті 37 Закону» [16] п. 28 розділу VIII Інструкції з організації примусового виконання рішення. Саме про це зазначається у Постанові Малиновського районного суду м. Одеси № 94748216 від 04.02.2021 р. Таким чином, примусове виконання виконавчого напису нотаріусу обмежується правом органів опіки та піклування надавати дозволи на вчинення будь-яких правочинів щодо нерухомого майна, яким володіє чи користується дитина.

Слід також враховувати, що 25 серпня 2022 року набрав чинності Закон від 27 липня 2022 року № 2455-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності приватних виконавців та примусового виконання судових рішень, рішень інших органів (посадових осіб) у період дії воєнного стану» [16]. Відповідно до Закону в період дії воєнного стану забороняється примусове виконання виконавчих написів нотаріусів.

Відповідно до статті 91 Закону «Про нотаріат» виконавчий напис може бути пред'явлено до примусового виконання протягом трьох років з моменту його вчинення.

«Постановою Кабінету Міністрів від 19 квітня 2022 року № 480 [16] «з Переліку документів, за якими стягнення заборгованості проводиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів від 29 червня 1999 р. № 1172, виключено розділ «Стягнення заборгованості з підстав, що впливають з кредитних відносин». Крім того, пунктом 2 постанови Кабінету Міністрів від 28 лютого 2022 року № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» встановлено заборону

вчинення виконавчих написів на кредитних договорах, які не є нотаріально посвідченими

Таким чином, вчинення виконавчих написів на боргових документах, що впливають з кредитних правовідносин (кредитних договорів, за якими боржниками допущено прострочення платежів за зобов'язаннями, які не є нотаріально посвідченими), заборонено» [16].

Список використаних джерел:

1. Апопій І. В. Сімейне право: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2011. 360 с.
2. Мироненко В. П., Пилипенко С. А. Сімейне право України: підручник. За заг. ред. В. П. Мироненко. К.: Правосвідність, 2008. 477 с.
3. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар. К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2003. 532 с.
4. Сімейне право України: підручник / Л. М. Баранова, В. І. Борисова, І. В. Жилінкова та ін. ; за заг. ред. В. І. Борисової та І. В. Жилінкової. К.: Юрінком Інтер, 2009. 288 с.
5. Демченко О. Виконавчий напис нотаріуса як позасудова форма захисту цивільних прав та законних інтересів. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 3. С. 15-20. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/3/4.pdf>
6. Гузь Л. Є., Гузь А. В. Судово-практичний коментар до Сімейного кодексу України. Харків : Фактор, 2011. 576 с.
7. Безсмертна Н. Виконавчий напис як один із способів захисту суб'єктивних цивільних прав. Юридичні науки. 2007. № 74-76. С. 123-126
8. Желіховська Ю. Виконавчий напис як засіб захисту цивільних прав нотаріусом. Мала енциклопедія нотаріуса. 2011. № 5 (59). С. 157-160.
9. Про затвердження переліку документів, за якими стягнення за боргованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів: постанова Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 р. № 1172. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/204134___753733
10. Серветник А. Г. Виконавчий напис нотаріуса: поняття та ознаки. Теорія і практика правознавства. 2017. URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/115431>>.

11. Ступак О. Договори щодо врегулювання утримання дітей. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads//supreme/2023_prezent/Prezent_Dogovirne_vregyl_ytrim_ditei.pdf

12. Гаврік Р. О. Вчинення окремих юридичних дій нотаріусом в системі способів захисту сімейних прав та інтересів. Право та державне управління. 2022. № 2. С. 66-73. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2022/8.pdf

13. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності (№ 5644 від 10.06.2021 р.). Законопроекти. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72191.

14. Ходак С. М. Форми захисту інтересів у сімейному праві. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право. 2021. №11(23). URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2021/06/%D0%A5%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D0%BA-1.pdf>

15. Простибоженко О. С. Аліментний виконавчий напис нотаріуса: ідеї щодо удосконалення національного законодавства. Часопис цивілістики. 2020. Вип. 37. С. 42-47.

16. Ухвала Приморського районного суду м. Одеса № 11344582 від 13/09/2023. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/94748216/>

Гончарук Анастасія Сергіївна
аспірантка кафедри цивільного,
нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:
Андронов Ігор Володимирович
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого
процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОНОВЛЕННЯ СТРОКІВ НА ОСКАРЖЕННЯ РІШЕННЯ ТРЕТЕЙСЬКОГО СУДУ: ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ

Наша держава наразі перебуває на такому етапі економічного розвитку, який стимулює переглянути нормативне врегулювання роботи третейських судів та виділити проблемні питання його функціонування. Особливу увагу варто приділити тим суспільним відносинам, які за останнє десятиріччя трансформувалися настільки, що викликають гучний інтерес з боку її учасників.

Третейський суд покликаний нарівні з судами загальної юрисдикції здійснювати належний розгляд цивільних та господарських справ з метою захисту прав та законних інтересів людини (на цьому наголосив Конституційний Суд України у рішенні від 10.01.2008 року № 1-рп/2008 у справі № 1-3/2008). Спеціальним законом України № 1701-IV врегульований загальний порядок утворення та функціонування третейських судів й визначено ті категорії спорів, які підлягають розгляду третейським судом. Задля забезпечення доступу до правосуддя сторонам процесу, третім особам, а також особам, які не брали участі у справі, надано право на оскарження рішення третейського суду шляхом подання відповідної заяви до компетентного суду протягом трьох місяців з дня прийняття рішення третейським судом [1]. Натомість пункт 1 частини 5 статті 454 ЦПК України передбачає, що така заява може бути подана протягом дев'яноста днів з дня прийняття рішення третейським судом [2], що вже створює додаткові перешкоди в правильному обчисленні строку для звернення з заявою про скасування рішення третейського суду.

У науковій спільноті немає одностайної позиції щодо правової природи строку на подання заяви про скасування рішення третейського суду. Деякі вважають, що цей строк є преклюзивним, тобто

таким, що не підлягає поновленню. Після його спливу припиняється існування самого процесуального права [3, с. 89].

Дійсно протягом багатьох років практика Верховного Суду сформувала відповідну правову позицію, яка ґрунтується на тому, що: «строк, передбачений пунктом 1 частиною 5 статті 454 ЦПК України, є преклюзивним (припиняючим), тобто його закінчення є безумовною підставою для повернення поданої заяви. Обчислення строку починається з дня прийняття рішення третейським судом. Іншого порядку обчислення строку на оскарження рішення третейського суду процесуальне законодавство не містить» (аналогічна правова позиція викладена в постанові ВС від 04 червня 2018 року у справі № 795/489/18, від 23 липня 2018 року у справі № 796/54/2018, від 25 жовтня 2018 року у справі № 211/3485/16) [4]. З одного боку ми маємо гарантоване право на справедливий судовий розгляд справи, а з іншого – відсутність дієвого механізму захисту порушеного, невідзначеного чи оспорюваного права чи інтересу. Адже учасник справи фактично позбавлений можливості реалізувати надане Конституцією України та Європейською конвенцією право на оскарження рішення суду в апеляційному та касаційному порядку. Усі складові елементи права доступу до правосуддя за таких умов є декларативними та такими, що констатують факт порушення Україною раніше взятих на себе зобов'язань відповідно до Хартії основних прав ЄС.

Протягом останніх двох років помічається цікава тенденція зміни поглядів щодо правової природи строку на подання заяви про скасування рішення третейського суду, а саме поновлення такого строку за наявності поважних причин пропуску. Першим, хто звернув увагу на необхідності встановлення причин пропуску строку для оскарження рішень третейських судів, став Конституційний Суд України, який в своєму рішенні від 6 квітня 2022 року провів глибинний аналіз рішень ЄСПЛ щодо тлумачення та застосування статті 6 Конвенції з прав людини. Було наголошено на тому, що: «пункт 1 статті 6 Конвенції містить гарантії справедливого судочинства, одним із аспектів яких є доступ до суду, а також, що «рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення особи „правом на суд“ з огляду на принцип правовладдя в демократичному суспільстві. Для того, щоб право на доступ до суду було ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити чин [акт], що становить втручання в її права» (рішення у справі *Bellet v.*

France від 4 грудня 1995 року (заява № 23805/94), § 36) [5]. Якщо держава фактично позабавляє людину права на оскарження рішення, то усі елементи демократичного та громадянського суспільства просто невілюються. По своїй суті основоположні права, гарантовані державною, є фікцією та ніхто не може розраховувати на справедливий, публічний та ефективний судовий захист. Задля того, щоб відповідати писаним нормам та загальноприйнятим стандартам, необхідно приймати відповідні зміни в національне законодавство, якщо воно є недосконалим. Так, КСУ у даній справі прийшов до висновку, що пункт 1 частини 5, частини 7 статті 454 Кодексу є таким, що суперечить Конституції України. На жаль, рішення про втрату чинності буде розглянуто Верховною Радою України після припинення чи скасування воєнного стану в Україні, що значно ускладнює можливість реалізації права на суд. Не дивлячись на факт прийняття відповідного рішення судом, в науковій спільноті точаться дискусії щодо доцільності у визнанні окремих положень ЦПК неконституційними.

Так на думку доктора юридичних наук, професора Андронova Ігоря Володимировича, такий висновок суду конституційної юрисдикції є доволі спірним. Він вважає, що «наявність загальної норми ст. 127 ЦПК, яка передбачає підстави та порядок поновлення будь-якого процесуального строку, знімає потребу дублювання її положень по відношенню до кожного окремого взятого строку, якщо його поновлення не передбачає якихось особливих умов чи спеціального порядку» [6]. Тобто прийняття радикальних мір таких, як визнання пункту 1 частини 5, частини 7 статті 454 Кодексу, було передчасним та недоцільним.

Позиція, викладена у рішенні Конституційного Суду України, також стала відправною точкою для формулювання нової течії у підході до розуміння процесуального строку на оскарження рішення третейського суду. Суди почали відходити від усталеної практики Верховного Суду, яка не змінювалася десятиріччями, стали більш прогресивними та гнучкими у питанні встановленні поважності причин пропуску строків учасниками процесу.

Так, в ухвалі Київського апеляційного суду від 09 жовтня 2023 року у справі №824/124/23 суд прийняв доводи заявника щодо поважності пропуску строку на подання заяви про оскарження рішення третейського суду, беручи до уваги факт, що заявник фактично отримала оригінал рішення третейського суду після ознайомлення з мате-

ріалами справи її представником після спливу більше ніж дев'яносто днів з дня ухвалення рішення. Участь в третейському розгляді вона не брала, судові повістки належним чином не отримувала, так як фактично не проживає за місцем реєстрації у зв'язку із оформленням статусу переселенця.

Якщо раніше такі доводи судами не приймалися та не слугували підставою для поновлення строку для подання заяви про скасування рішення третейського суду, адже зазвичай регламенти третейських судів передбачали пункт про те, що документи третейського суду відправлені належним чином вважаються такими, що отримані в день такої доставки, навіть якщо на цей час одержувач за цією адресою не знаходиться чи не проживає, то зараз можна констатувати прогрес у питанні дослідженні підстав пропущення строку на апеляційне оскарження.

Наразі формується інша група науковців, які є прихильниками ідеї, що цей строк слід розглядати як процесуальний, тобто такий, який підлягає поновленню чи продовженню відповідно до загальних вимог цивільного процесуального законодавства. Не зважаючи на відтермінування прийняття відповідних змін до Цивільного Процесуального Кодексу щодо втрати чинності окремих його положень, суди вже почали формувати свою практику, що стане значним внеском у побудову демократичного суспільства, яке буде відповідати ustalеним стандартам в області забезпечення прав людини.

Список використаних джерел:

1. Про третейський суд: Закон України №1701-IV від 11.05.2004. *Відомості Верховної Ради України*. 2004 р. № 23. Ст. 51.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. №1618- IV. *Офіційний вісник України*. 2004. №16. Ст. 454.
3. Правова природа строку на подання заяви про скасування рішення третейського суду // Рожнов О. В.// «Право та інновації» № 2 (26) 2019 р. С. 94. – Режим доступу: <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/7cfc6903-0fa0-4ece-9ae8-307121af8421/content>).
4. Постанова у справі № 795/305/18-ц (провадження № 61-17049ав18) Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду. Єдиний державний реєстр судових рішень: <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74475628>, 2018, червень, 4.

5. Рішення у справі за конституційною скаргою Марго Поліни Олександрівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 1 частини п'ятої, частини сьомої статті 454 Цивільного процесуального кодексу України (справа № 3-9/2019(206/19) № 2-р(П)/2022 від 6 квітня 2022 року Конституційний Суд України. *Офіційний вісник України*. 2022 р. № 34. П. 2.2.1.

6. Про строки оскарження рішень третейських судів // Андронов І. В. // Приватне право в умовах війни : матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 15 листопада 2022 р.) / за заг. ред.: д. ю. н., проф. Є. Харитонова, д. ю. н., проф. І. Давидової; НУ «ОЮА». – Одеса : Фенікс, 2022. – С. 311-314.

Кикоть Артем Володимирович

аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

Андронов Ігор Володимирович

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу

Національного університету «Одеська юридична академія»

УСНІ ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Реформа, проведена у 2017 році, значно розширила спектр доступних засобів доказування в цивільному судочинстві. Перспективним напрямком є розширення переліку випадків, коли в ході справи дозволено використовувати свідчення осіб, а також можливість сторін по справі за власною ініціативою замовляти висновок експерта та надавати до суду в якості доказу висновки експертів здійснені в інших справах.

З урахуванням нових методів отримання, передачі, зберігання та поширення інформації процесуальне законодавство повинно адаптуватися і розробити механізм використання нових носіїв та джерел інформації як засобу доказування в судовому процесі. Оновлення цивільного процесу, разом із наданням учасникам справ більших можливостей представлення доказів, є основною метою процесуальної реформи 2017 року.

Закон не визначає термін «форма доказів». Замість цього, стаття 76 ЦПК України наводить перелік засобів доказування (джерел доказів). Про те, що «допустимість доказу» означає відповідність його процесуальної форми (засобів доказування) вимогам закону, свідчать слова К. А. Рудько [3]. Також Т. В. Руда вказує, що докази можуть існувати лише в формі, передбаченій законом для процесуальних засобів доказування [2].

Ураховуючи ширший обсяг дослідження (який охоплює форму всіх доказів у цивільному процесі, а не лише паперових та електронних), тут термін «форма доказів» використовується у широкому розумінні – як зовнішнє вираження, спосіб закріплення доказів. Тобто «форма доказів» може включати в себе процесуальні засоби доказування у загальному розумінні, а також може вказувати на один із двох методів (паперовий чи електронний) представлення письмових та електронних доказів.

В діючій редакції ЦПК України вже включено письмові, речові та електронні докази, висновки експертів та показання свідків до переліку засобів доказування. Однак цей перелік відрізняється від попередньої версії, де звукові та відеозаписи класифікувалися як речові докази, а не були вказані електронні докази.

Внаслідок цієї процесуальної реформи введено новий спосіб закріплення показань свідка – заява свідка, яка регулюється різним чином в різних галузях судочинства.

Реформа цивільного процесу, спрямована на зменшення активної ролі суду та підвищення значення принципів змагальності сторін і диспозитивності, внесла значні зміни у можливості учасників справи з отримання та подання доказів. Важливим аспектом нововведень є можливість учасників справи подавати суду висновки експертів, які були замовлені за їхньою ініціативою.

Однією з ключових новел реформи є можливість диференціації значення замовлених висновків експертів в залежності від видів судочинства. У цивільному та адміністративному судочинствах наявність замовленого висновку експерта може виключити необхідність проведення судом додаткової експертизи, за винятком випадків сумніву щодо його правильності. У господарському судочинстві, навпаки, учасник, який бажає провести експертизу, повинен самостійно замовити і надати суду висновок експерта, можливо ініціювати призначення експертизи судом лише у випадках, коли самостійно це зробити неможливо.

Загальні тенденції змін у правовій конструкції форм доказів у цивільному процесі включають приведення норм у відповідність до сучасних технологій, деталізацію норм та появу нових форм закріплення доказової інформації в межах існуючих засобів доказування. Також відзначається розширення переліку засобів доказування, які учасники справ можуть представляти до суду самостійно.

Перспективним напрямком подальших змін є розширення переліку випадків, коли можливе використання заяв свідків, а також визначення можливості використання та доказового значення висновків експерта, які були підготовлені в інших справах. Загалом, реформа відкриває нові можливості для учасників судового процесу у використанні усних доказів та визначенні їх доказової значущості.

Список використаних джерел:

1. Кикоть А. В. Висновок експерта у цивільному судочинстві як усний доказ / А. В. Кикоть // Цивільне судочинство та виконавче провадження в умовах воєнного стану : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. ім. Ю. С. Червоного (Одеса, 16 грудня 2022 р.) / за заг. ред. Н. Ю. Голубевої. – Одеса : Фенікс, 2022. – С. 95-98.
2. Руда Т. В. Докази і доказування в цивільному процесі України та США: порівняльно-правовий аналіз : автореф. дис. ... к.ю.н. : 12.00.03. Київ, 2012. URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/old/files/ARF.pdf>.
3. Рудько К. А. Доказування у цивільному процесі України. Приватне та публічне право. 2020. No 3. С. 113-116.

Кисельов Вадим Костянтинович

*аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого
процесу Національного університету «Одеська юридична академія»,
суддя Суворовського районного суду м. Одеси*

Науковий керівник:

Голубєва Неллі Юріївна

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного,
нотаріального та виконавчого процесу*

Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стрімкий розвиток сучасних інформаційних технологій суттєво вплинув також на сучасне судочинство, призвів до появи такого елементу, як електронне судочинство. Основна мета впровадження інформаційних технологій у цивільному судочинстві, це перше за все покращення доступу до правосуддя учасників процесу.

На даний час інформаційні технології стали невід'ємним елементом існування суспільства, без застосування яких взагалі неможливо здійснювати правосуддя. Так всі судові рішення виготовляються виключно за допомогою спеціального програмного обладнання, вони мають обов'язкові посилання, які його ідентифікують. Окрім того, розгляд справи за участю сторін здійснюється судом з обов'язковим технічним фіксуванням судового процесу, тобто також за допомогою спеціального програмного обладнання.

Н. Ю. Голубєва підкреслює, що «електронізація» українського судочинства відбувається набагато повільніше, ніж розраховувалось, що дещо дискредитувало саму ідею електронного судочинства в професійних колах. Тому необхідне швидке залучення до системи електронного судочинства більшої частини осіб, які є учасниками судових процесів. Нові послуги повинні впроваджуватися повсюдно, а «паперове» провадження стати винятком. Електронне судочинство якщо не єдиний, то дуже важливий спосіб оптимізувати судочинство. Традиційне паперове судочинство виглядає марнотратно і нерозумно з точки зору збереження ресурсів, адже судова система продукує величезну кількість документів, більшість з яких не мають цінності [1, с. 7].

В той же час, у сучасних реаліях, в умовах тимчасової відсутності електропостачання та відсутності Інтернет-з'єднання покладатись виключно на електронне судочинство виявилось дуже складно.

Так є непоодинокими випадки фактичного зупинення діяльності суду у разі знеструмлення електромережі, оскільки неможливо забезпечити технічне фіксування судового процесу, а також виготовлення процесуальних документів.

На даний час, в ЦПК України лише у п. 2 ч. 7 ст. 14 ЦПК України передбачено, що в умовах воєнного чи надзвичайного стану у разі знеструмлення електромережі суду чи настання інших обставин, які унеможливають функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи або її окремої підсистеми (модуля), що забезпечує обмін документами, суд може вручати особі, яка зареєструвала електронний кабінет, будь-які документи у справах, в яких така особа бере участь, у паперовій формі[2].

ЦПК України не надає визначення та переліку «будь-яких документів», але в такому разі це стосується документів, у тому числі процесуальних, які вже наявні у роздрукованих матеріалах справи.

В той же час, чинним ЦПК України не вирішено питання щодо можливості фіксування розгляду справи шляхом виготовлення рукописного протоколу, а також можливості виготовлення рукописного судового рішення у разі знеструмлення електромережі суду чи настання інших обставин, які унеможливають функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

Чинна редакція ст. 247 ЦПК України передбачає обов'язкове фіксування судового процесу у разі явки в судове засідання учасників, отож у разі відсутності електропостачання розгляд справи судом не здійснюється.

У Верховній Раді зареєстровано законопроект № 8359 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення проведення судового засідання у разі неможливості його повного фіксування технічними засобами в умовах воєнного чи надзвичайного стану» [3].

Саме даним законопроектом передбачено внесення змін до ст. 247 ЦПК України, згідно яких в умовах воєнного чи надзвичайного стану, у разі об'єктивної неможливості здійснення повного фіксування судового засідання технічними засобами, хід судового засідання фіксується секретарем судового засідання письмово у протоколі судового засідання.

Необхідно визначити, що вищевказаним законопроектом не передбачено можливість виготовлення рукописного судового рішення, але лише передбачена можливість його внесення до Реєстру не пізніше п'яти робочих днів з дня усунення відповідних обставин.

Отже вищевказана проблематика потребує якнайскорішого вирішення, оскільки проведення судового засідання без можливості вирішення справи по суті, жодним чином не сприяє здійсненню правосуддя.

Цікавим є також законопроект № 8358 «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо здійснення судочинства під час дії воєнного чи надзвичайного стану та врегулювання спорів за участі судді» [4].

Даним законопроектом передбачені внесення до ЦПК України, яким передбачено у тому числі:

- виконання функцій секретаря судового засідання працівником апарату суду, який має вищу освіту за спеціальністю «Правознавство» або «Правоохоронна діяльність» з освітньо-кваліфікаційним рівнем не нижче молодшого спеціаліста;
- можливістю викликати або повідомляти учасників справи та інших учасників судового процесу, які не мають офіційної електронної адреси, про дату, час і місце першого судового засідання у справі на відомі засоби комунікації цих учасників телефонограмою, СМС повідомленням, електронною поштою, повідомленням у месенджерах;
- збільшення строків розгляду справи за вмотивованим процесуальним рішенням;
- можливості розгляду справи в порядку загального провадження без виклику сторін.

Вищевказаним законопроектом також передбачено внесення змін до Закону України «Про доступ до судових рішень», а саме, що судді мають право вносити до Реєстру всі судові рішення і окремі думки суддів, викладені у письмовій формі, дистанційно поза межами приміщень суду, в тому числі поза робочим часом, за умови якщо буде забезпечено безпеку доступу до автоматизованої системи документообігу суду з використанням власного кваліфікованого електронного підпису судді.

В даному випадку саме останні зміни фактично є першою новелою, яка передбачає можливість дистанційно працювати із системою документообігу. В умовах воєнного стану, нестабільного електропостачання, інколи не вистачає часу для складання своєчасно тексту судового рішення. Багато суддів, які вимушені працювати поза приміщенням суду, а також вдома та у неробочий час.

Отже можливо прийти до висновку, що незважаючи на воєнний стан, застосування інформаційних технологій у цивільному судочинстві не припинилось, а навпаки є дуже актуальним у сучасних реаліях.

Список використаних джерел:

1. Голубєва Н. Ю. Електронне судочинство: міжнародних досвід: монографія [Електронне видання] Одеса: Фенікс, 2020. 204 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/14039> DOI: 10.32837/11300.14039.

2. Особливості судового захисту цивільних прав в умовах воєнного стану / Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану: монографія / за ред.: Є. О. Харитонов, О. І. Харитонові, К. Г. Некіт; упор.-укл. Ю. С. Маршук; НУ «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2023. 336 с. С. 217. URL: <https://hdl.handle.net/11300/23423>

3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. №1618- IV. *Офіційний вісник України*. 2004. №16. Ст. 454.

4. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення проведення судового засідання у разі неможливості його повного фіксування технічними засобами в умовах воєнного чи надзвичайного стану» / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1610773>.

5. Проект Закону України «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо здійснення судочинства під час дії воєнного чи надзвичайного стану та врегулювання спорів за участі судді» / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1608296>

Лукасевич Геннадій Олегович

аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

Бут Ілля Олександрович

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОСОБЛИВОСТІ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ПРО ВСЕЛЕННЯ СТЯГУВАЧА

При порушенні передбачених чинною конституцією прав та інтересів, особа має право звернутися до суду, інших державних правоохоронних органів з метою захисту своїх прав від неправомірних дій і допоможе поновити порушені права та законні інтереси.

У випадку порушення житлових прав особа має право вимагати у передбаченому законом порядку поновлення цих прав шляхом виселення осіб, що їх порушують чи вселення особи, до житла, що належить їй на праві володіння чи користування.[1]

Виконання рішень суду про вселення стягувача є обов'язковою складовою відновлення порушеного конституційного права особи на житло. Відтак, відповідно до ч. 1 ст. 47 Конституції України кожен має право на житло [2].

Згідно ч. 1, 2 ст. 5 Закону України “Про виконавче провадження” примусове виконання рішень покладається на органи державної виконавчої служби (державних виконавців) та у передбачених цим Законом випадках на приватних виконавців, правовий статус та організація діяльності яких встановлюються Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів». Приватний виконавець здійснює примусове виконання рішень, передбачених статтею 3 Закону України “Про виконавче провадження”, крім рішень про виселення та вселення фізичних осіб [3].

Отже, виключно державний виконавець має право здійснювати примусове виконання рішень про виселення та вселення фізичних осіб. Водночас вбачається, що і приватні і державні виконавці мають право виконувати рішення про виселення та вселення, якщо в якості боржника, якого треба виселити чи стягувача, якого необхід-

но вселити виступає юридична особа. Але з аналізу ст. 67 Закону вбачається, що законодавець звертає увагу на можливість виконання саме державним виконавцем категорії справ про вселення, що може свідчити про колізійність норм Закону в частині правомочності приватних виконавців здійснювати виконання певних категорій справ. Водночас, на практиці приватні виконавці успішно виконують рішення судів про виселення та вселення, якщо в якості боржника, якого треба виселити чи стягувача, якого необхідно вселити виступає юридична особа.

Отже, відповідно до ч. 1 ст. 67 Закону державний виконавець наступного робочого дня після закінчення строку, визначеного частиною шостою статті 26 Закону, перевіряє виконання боржником рішення про вселення стягувача. Відповідно до п. 4 ч. 3 ст. 18 Закону примусове проникнення на земельні ділянки, до житлових та інших приміщень у зв'язку з примусовим виконанням рішення суду про виселення боржника та вселення стягувача і рішення про усунення перешкод у користуванні приміщенням (житлом) здійснюється виключно на підставі такого рішення суду. Отже, виконавцеві не потрібно отримувати додаткове рішення суду про примусове проникнення до житла боржника, так як самим рішенням суду про вселення стягувача легітимізується правомірність дій виконавця про проникнення до житла боржника.

Відповідно до ч. 6 ст. 26 Закону України “Про виконавче провадження” (надалі – Закон) за рішенням немайнового характеру виконавець зобов'язаний у постанові про відкриття виконавчого провадження вказати про необхідність з боку боржника виконати рішення протягом 10 робочих днів.

Якщо ж боржник не виконуватиме рішення про вселення стягувача самостійно виконавець буде змушений виконати його примусово.

В цілому, примусове вселення особи полягає у забезпеченні виконавцем безперешкодного входження стягувача у приміщення, зазначене у виконавчому документі, та його проживання (перебування) в ньому.

За процедурою, встановленою Законом виконавець повинен письмово повідомити сторони виконавчого провадження про день і час примусового вселення. Боржник вважається повідомленим про примусове вселення стягувача, якщо йому буде надіслано повідомлення за адресою, за якою має здійснюватися вселення, чи іншою відомою

адресою, достовірно встановленою державним чи приватним виконавцем.

Відсутність боржника, якому належним чином було повідомлено про день і час вселення, під час виконання рішення про вселення не є перепорою для вселення стягувача.

Якщо ж боржник перешкоджає виконанню рішення про вселення стягувача, виконавець накладає на нього штраф (боржник фізична особа у розмірі 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (1700 грн.), на боржника – юридичну особу – 300 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (5100 грн.) та вживає заходів примусового виконання рішення, передбачених цим Законом.

Примусове вселення стягувача здійснюється у присутності понять за участю працівників поліції (ч. 2 ст. 22 Закону, ч. 4 ст. 4 Закону).

За результатами вчинюваних виконавчих дій виконавець повинен скласти акт, який підписується особами, які брали участь при примусовому виконанні рішення про примусове вселення.

Якщо ж боржник і далі буде чинити перешкоди проживанню (перебуванню) стягувача у приміщенні, в яке його було вселено, стягувач має право звернутися із відповідною заявою до виконавця про відновлення закритого виконавчого провадження. У такому разі виконавець повинен повторно здійснити примусове вселення стягувача та накласти на боржника штраф за виконавчим провадженням у подвійному розмірі (боржник фізична особа у розмірі 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (3400 грн.), на боржника – юридичну особу – 300 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (10200 грн.). Водночас виконавець повинен звернутись до органів досудового розслідування з повідомленням про вчинення кримінального правопорушення. Виконавче провадження не відновлюється і повторне примусове вселення стягувача не буде здійснюватися, якщо особа, яка перешкоджає його проживанню (перебуванню), не є боржником. Питання про вселення стягувача в такому разі вирішується за загальним правилом в судовому порядку.

Отже, категорія справ про вселення є дуже важливою категорією справ, так як стосується передбачених конституцією базових прав громадян на житло. І як приватні виконавці так і державні виконавці відіграють важливу роль у поновленні порушених прав стягувачів.

Список використаних джерел:

1. Кондрюк К. Порядок виконання рішень судів про вселення та виселення громадян. *Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування*. URL: <http://buk-visnyk.cv.ua/30-0/208>.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р.. Відомості Верховної Ради. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4320>.
3. Про виконавче провадження: Закон України № 1403-VIII від 02.06.2016 р.. Відомості Верховної Ради. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#n602>.
4. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України № 1403-VIII від 02.06.2016 р.. Відомості Верховної Ради. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#n73>.
5. Про примусове виконання рішень: проект Закону України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72223.

Мельниченко Анна Володимирівна

аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

Волкова Наталія Василівна

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ ПРИВАТНИХ ВИКОНАВЦІВ В СИСТЕМІ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Позитивною новелою виконавчого провадження на сьогодні є утвердження інституту приватних виконавців, що спричиняє більш якісну реалізацію виконання судового рішення з урахуванням змішаної системи та можливістю вибору, адже даний інститут є досить популярним серед багатьох країн, які впроваджують сучасні й дієві методи захисту прав кредитора, внутрішньої поваги до закону і добросовісним виконання покладених обов'язків, розвантажуючи державну систему виконання.

В цьому аспекті місце приватних виконавців має неабияке значення. Законодавче реформування системи уособлює дієвий механізм на покращення результатів й вже дала свої плоди, враховуючи факти про власне технічно-матеріальне забезпечення, існування конкурентного середовища, що знизило випадки корумпованості відповідних державних органів та, власне, незалежність від цих структур, що базується на професійній відокремленості та самоокупній основі.

У Законі України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», а саме у статті 18 передбачено, що «фізична особа, яка має право виконувати функції приватного виконавця, повинна відповідати таким критеріям: бути громадянином України, вік – 25 років ; мати вищу юридичну освіту, яка не нижче другого рівня; володіти державною мовою; мати стаж роботи в галузі права протягом не менше двох років після отримання відповідного диплома; та успішно скласти кваліфікаційний іспит» [1]. Беремо до уваги, що такий перелік є доцільним і вмотивованим, адже примусове виконання рішень потребує від уповноваженої особи належного рівня морально-етичної стійкості, правової культури та правосвідомості.

На думку автора необхідне запровадження окремого закону, який б детальніше регулював статус і діяльність приватних виконавців та забезпечив дієвий контроль, у разі зловживання або перевищення ними повноважень. Таким Законом може стати законопроект №5660 який має окрему главу, присвячену контролю за діяльністю приватних виконавців [3].

Власне, контроль здійснюється Міністерством юстиції України шляхом проведення планових і позапланових перевірок у порядку, встановленому Міністерством юстиції України. Дисциплінарна комісія аналізує звернення про притягнення приватного виконавця до відповідальності за порушення дисципліни та ухвалює рішення щодо застосування до нього дисциплінарних санкцій [2].

Загалом приватні виконавці не мають додаткових повноважень чи способів роботи, вони працюють за тими ж принципами і методами що й державні виконавці, при цьому мають більшу самостійність, розмежовану компетенцію, що виявляється у статусі самозайнятої особи, яка полягає у самостійному фінансуванні роботи помічників та офісу. Роль цього інституту визначається і якістю надання послуг

примусового виконання, суттєвим зменшення бюджетних витрат, за рахунок сплати податку приватними виконавцями.

Крім цього, приватні виконавці мають виконувати свої професійні обов'язки з великою сумлінністю, утримуватись від розголошення будь-яких аспектів професійної таємниці, виявляти повагу до інтересів стягувачів, боржників і третіх осіб, утримуватися від дій, які можуть принижати їхню гідність, дотримуватись професійної етики [2].

Вважаємо, що роль приватних виконавців уособлюється додатковим стимулюванням підвищення організаційної структурованості і своєчасності виконання рішень державними виконавцями.

Отже, необхідно зазначити, що інститут приватних виконавців, як нова можливість сприяння вдосконалення примусового виконання судових рішень, враховуючи сучасні методи захисту прав. Виконання судових рішень приватних виконавців у примусовому порядку вже принесло позитивні результати. Врахування цих фактів підтверджує вдалі зміни, спрямовані на вдосконалення системи виконавчого провадження.

Отже, роль приватних виконавців є важливою не тільки для забезпечення ефективності виконавчого провадження, але й для стимулювання підвищення організаційної структурованості та своєчасності виконання рішень державними виконавцями. Такий підхід сприяє розвантаженню державної системи виконання і підвищенню якості її функціонування.

Список використаних джерел:

1. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : Закон України № 1403-VIII від 02.06.2016 р.. Відомості Верховної Ради. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#n73>
2. Особливості інституту приватних виконавців в Україні [Електронний ресурс] // Visegrad Journal on Human Rights. 2018. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/20533/1/24.pdf>.
3. Про примусове виконання рішень: проект Закону України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72223

Парфьонов Георгій Володимирович

*аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого
процесу Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

Андронов Ігор Володимирович

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого
процесу Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОСОБЛИВОСТІ ВІДКРИТТЯ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

На сьогодні Україна розвивається як демократична країна, проходить процес розбудови правової держави, що не може існувати без належного гарантування захисту прав та свобод громадян. В даному аспекті важливим є функціонування ефективного судового механізму захисту прав та інтересів осіб. У відповідності до норм чинного законодавства, яке регулює процес примусового виконання судових рішень, можна прослідкувати пріоритетність розвитку судової гілки влади в напрямку удосконалення процесів, що пов'язані з виконанням рішень. Тому дії з виконання судових рішень є вагомим інструментом здійснення правозахисної функції держави. Через це виникає необхідність у розкритті особливостей здійснення виконавчого провадження через призму його відкриття.

Завершальною стадією судового процесу у разі відсутності добровільного виконання покладених на особу обов'язків є їх примусова реалізація, адже судові рішення є обов'язковими на території України.

Примусову реалізацію рішень здійснюють відповідні державні та інші уповноважені структури, в тому числі державні та приватні виконавці на підставі виконавчого документа. Їх діяльність регламентована нормами Закону України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 року (далі – Закон). Нормами вказаного Закону визначається порядок відкриття виконавчого провадження, накладення арешту на майно, списання грошових коштів, тощо. Загалом, процедура відкриття виконавчого провадження за своєю природою є імперативною та включає відповідні передумови, що обумовлює виникнення юридичних фактів, з наявністю яких пов'язують виконання судового рішення.

Відповідно до ст. 26 Закону підставою для виконання виконавчого документу є:

1. заява стягувача про примусове виконання рішення;
2. заява прокурора у разі представництва інтересів громадянина або держави в суді;
3. надходження виконавчого документу від суду у випадках, передбачених законом;
4. надходження виконавчого документу від суду на підставі ухвали про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду у порядку, встановленому законом;
5. а також у разі якщо виконавчий документ надійшов від Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.[1].

У випадках неясності резолютивної частини рішення, виконавці або сторони виконавчого провадження можуть звертатись до органу, що видав виконавчий документ, за його роз'ясненням.

Згідно ст. 24 Закону місцем виконання рішення є місце проживання, перебування, роботи боржника або за місцезнаходженням його майна. Якщо виникає можливість у виборі між різними виконавчими службами, що будуть здійснювати виконання на території, на яку поширюється їх функції, це право належить безпосередньо стягувачу. Це положення стосується державних виконавців. Щодо приватних, то в ч. 2 цієї статті передбачено, що приватні виконавці приймають виконавчі документи за місцем проживання, перебування боржника – фізичної особи, за місцезнаходженням боржника – юридичної особи або за місцезнаходженням майна боржника [1].

Варто підкреслити, що згідно Кодексу етики приватних виконавців, внаслідок утримання від недобросовісної конкуренції приватний виконавець повинен уникати дій, які спрямовані на порушення принципу територіальності. Зокрема, забороняється відкривати виконавче провадження за місцем знаходження коштів на рахунках боржника [2].

Виконавець має право вчиняти виконавчі дії щодо звернення стягнення на прибутки боржника, виявлення та звернення стягнення на кошти, що знаходяться на рахунках боржника у банках чи інших фінансових установах, небанківських надавачах платіжних послуг, на електронні гроші, які зберігаються на електронних гаманцях в

емітентах електронних грошей, на рахунки в цінних паперах у депозитарних установах на території, на яку поширюється юрисдикція України [1].

Вбачається, що головними завданнями на стадії відкриття виконавчого провадження є: визначення змісту резолютивної частини судового рішення та статусу сторін виконавчого провадження, формалізація їх прав та обов'язків, перевірка відповідності виконавчого документу принципу законності, визначення способу подальших виконавчих дій, попередньо визначившись з фінансовим аспектом тощо [3].

З огляду на це, державний/приватний виконавець має перевірити відповідність строків для відкриття виконавчого провадження, що містяться у статті 12 Закону, відповідність належно оформленої структури документу із зазначенням необхідних відомостей, підпис уповноваженої особи із скріпленою печаткою, встановити правильність вибору стягувачем органу виконавчої служби. У разі відсутності помилок щодо вичерпних умов, передбачених законодавством, виконавець повинен не пізніше наступного робочого дня з дня надходження виконавчого документу винести постанову про відкриття виконавчого провадження з урахуванням справляння виконавчого збору, стягнення основної винагороди виконавця, та в якій також повідомляє боржника про необхідність подання інформації стосовно доходів та майна, й попереджає про відповідальність за неподання такої декларації або внесення до неї завідомо неправдивих відомостей [3].

Постанова підписується виконавцем, копії надсилаються сторонам – стягувачу та боржнику за їх адресами, зазначеними у виконавчому документі не пізніше наступного дня після винесення відповідної постанови [1].

У разі зазначених у заяві про відкриття виконавчого документа рахунків або майна боржника виконавець в негайному порядку накладає арешт на кошти/електронні гроші боржника та майно попередньо перевіривши його в електронних державних базах даних та реєстрах щодо наявності права власності або іншого майнового права. В подальшому виконавець проводить опис та оцінку цього майна за відповідною постановою. Якщо оцінка вимагає додаткових знань, експерт може бути залучений до участі у виконавчому провадженні, і приймається відповідна постанова. Експерт, після дослідження, надає висновок щодо вартості описаного майна, яке згодом передається на реалізацію [4].

Особливостями відкриття виконавчого провадження є вирішення конкретних завдань, пов'язаних із забезпеченням дотримання умов початку виконання судового рішення та й, в цілому, пов'язана з усіма іншими стадіями прийняття рішень стосовно подальшого здійснення реалізації захищеного права з дотриманням узгодженості інтересів.

Тому у своїй професійній роботі виконавці повинні притримуватись належних способів виконання рішення, використовуючи свої знання та вміння, дотримуючись визначених принципів та засад, в тому числі верховенства права та законності, спрямовуючи утвердження їх реалізації.

При цьому важливо зауважити, що виконавець не може надавати поради, які спрямовані на свідоме ухилення від виконання вимог виконавчого документа з боку сторін виконавчого провадження. Також він не має керуватись діями, що сприятимуть ухиленню від виконання з боку інших осіб.

Таким чином, підсумовуючи вище сказане, треба зазначити, що відкриття виконавчого провадження, як першої стадії примусового виконання рішення, є багатоаспектним явищем, що включає послідовні алгоритми у забезпеченні діяльності правозахисної функції держави й органів виконання рішення в цілому та виступає першочерговою ланкою в механізмі забезпечення виконання покладених на особу обов'язків.

Список використаних джерел:

1. Про виконавче провадження: Закон України від 2 черв. 2016 р. 1404-VIII. Відомості Верховної Ради № 30 ст. 542. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#n228>
2. Кодекс професійної етики приватних виконавців: Рішення Першого з'їзду приватних виконавців України від 26 жовтня 2021 року // URL.: <https://drive.google.com/file/d/10bwpUH3X2I9p0kRB4EuEsiddHdWquzhO/view>
3. Макушев П. В. До питання умов та порядку здійснення виконавчого провадження [Електронний ресурс] / П. В. Макушев // Юридичний науковий електронний журнал. URL: http://lsej.org.ua/1_2015/32.pdf.
4. Булик І. Л. Особливості виконавчого провадження в Україні / І. Л. Булик. // Київський часопис права. 2021. №1. С. 1–5. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/561573b7-c321-4f54-a636-41ea5e5b793d/content>

Петренко Наталія Дмитрівна

*аспірантка кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого
процесу Національного університету «Одеська юридична академія»,
суддя Господарського суду Одеської області*

Науковий керівник:

Голубєва Неллі Юріївна

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого
процесу Національного університету «Одеська юридична академія»*

ШТРАФ ЗА ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ПОЛЬЩІ

Однією із суттєвих змін до Цивільного процесуального кодексу Польщі Законом від 4 липня 2019 року є запобігання зловживанню сторонами процесуальними правами, тобто використанню повноважень, передбачених нормативно-правовими актами, у спосіб, несумісний з метою, з якою вони були встановлені (ст. 41 ЦПК Польщі) [1]. На тлі цього питання з'явилися дослідження, які загалом обговорюють питання зловживання процесуальним правом. До внесення змін заборона зловживання процесуальними правами розглядалася як похідний від загальних принципів ЦПК Польщі інститут: відповідно до ст. 3 ЦПК Польщі сторони та учасники процесу зобов'язані здійснювати процесуальні дії відповідно до добрих звичаїв, правдиво і не приховуючи нічого давати пояснення щодо обставин справи, подавати докази.

Верховний суд Польщі у рішенні від 16 червня 2016 року вказав, що багаторазове подання стороною клопотань про відвід судді на підставі того самого загального звинувачення, які неможливо перевірити та явно принижують гідність суду, кваліфіковано як зловживання процесуальними правами. Суд підтвердив свою попередню позицію, що заборона зловживання процесуальними правами, що впливають із принципу відкритості та чесності судового розгляду, зобов'язання вчинення дій учасників процесу відповідно до добрих звичаїв та мети (сутності) цивільного процесу дозволяє запобігти використанню певного процесуального права у спосіб, який суперечить функції положень і може бути значущим для тлумачення та застосування процесуальних положень судом. У свою чергу вчинення дій, передбачених законом і офіційно дозволених, які, однак, в конкретному випадку

використовуються всупереч функції законодавчого положення, у спосіб невідповідності справжньої мети наданому праву та порушення права іншої сторони отримати ефективний правовий захист суперечить належній практиці [2].

Як зазначає К. Гайда-Рошиняльська, забезпечення «справедливості судового провадження покладається не лише на позивача чи відповідача, а й на судовий орган. Усі (і сторони, і суд) зобов'язані діяти добросовісно та загалом поважати справедливе і чесне судочинство. Обидва поняття є опорною точкою для аналізу зловживань процесуальними правами як європейського, так і національного простору» [3, с. 56]. Однак очевидно, що таке абстрактне формулювання принципу та створена на його підставі судова практика не дозволяли ефективно ідентифікувати зловживання процесуальним правом, а також не формалізувало наслідки допущеного зловживання.

Надаючи оцінку змінам у процесуальному законодавстві, Томаш Шанціло зазначив, що «законодавець значно розширив коло санкцій, які можуть бути застосовані судом у разі зловживання стороною своїми процесуальними правами. Законодавець слушно вирішив, що недобросовісна та недобросовісна поведінка сторони, особливо яка призвела до безпідставного продовження провадження у справі, повинна бути криміналізована значно більшою мірою, ніж раніше. Як наголошується в судовій практиці, прагнення суду запобігти надмірній тривалості провадження може виявлятися у використанні різноманітних процесуальних інститутів і набувати – залежно від обставин – різноманітних форм, тоді як процесуальні заходи, спрямовані на забезпечення прав сторін, мають бути забезпечені та використовуватися у спосіб, який служить їх реалізації» [4, с. 13].

Одним із положень, що регулюють зловживання стороною процесуальними правами, є ст. 226-2 ЦПК, яка визначає умови застосування процесуальних санкцій. Підставою для їх застосування є виключно норми процесуального права, хоча деякі з них зачіпають зміст матеріально-правового обов'язку. Процесуальне законодавство Польщі не містить єдиного переліку підстав, щодо яких можливе накладення штрафу, однак в цілому підстави для накладення штрафу можна кваліфікувати як такі, що мають на меті перешкоджання зловживанню процесуальними правами у найширшому розумінні (оскільки ст. 226-2 ЦПК Польщі містить окремі положення щодо заборони зловживання правами).

Санкція для порушника може бути застосована лише раз у кожній інстанції, оскільки накладення штрафу чи перерозподіл судових витрат застосовується рішенням суду (однак це не стосується спеціальних штрафів). З цього можна зробити висновок, що покарання в розумінні ст. 226-2 ЦПК Польщі не є заходом, щоб примусити сторону чи іншого учасника процесу до певної поведінки (хоча, загроза штрафу може стимулювати діяти добросовісно), а є санкцією, спрямованою на покарання за неналежну поведінку.

Польське процесуальне законодавство не передбачає можливості притягнення адвоката сторони до відповідальності у випадку зловживання ним процесуальними правами, оскільки остаточне рішення у справі має стосуватися лише предмета судового розгляду та питань розподілу судових витрат, а вирішення судом інших питань можливе тільки у разі прямої вказівки закону. Однак сторону може бути притягнуто до відповідальності у випадку зловживань, допущених її представником: в цьому випадку залишається можливість впливу на недобросовісного адвоката через загрозу дисциплінарного провадження в порядку Закону про адвокатуру, який, поміж іншого містить, і фінансову санкцію щодо адвоката – у розмірі від півтора до дванадцяти розмірів мінімальної заробітної плати на день вчинення дисциплінарного проступку [5].

Список використаних джерел:

1. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19640430296>.

2. Case file no.: V Ca 139/15 – postanowienie z dnia 16 czerwca 2015 r. – Sąd Okręgowy w Gorzowie Wielkopolskim. URL: <https://www.sn.pl/wyszukiwanie/SitePages/e-sprawa.aspx?ItemSID=10024-09da3324-7a7e-43a3-a0cf-571d20552d24&ListName=esprawa2015&Search=C SK%20649/15>.

3. Gajda-Roszczyńska K. Abuse of procedural rights in Polish and European civil procedure law and the notion of private and public interest. Access to Justice in Eastern Europe. 2019. No 2 (3). P. 53-85.

4. Tomasz Szanciło. Środki z art. 2262 § 2 k.p.c. związane z nadużyciem przez stronę prawa procesowego. Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego. t. LXXIV. 6/2021 (876). P. 7-15. DOI 10.33226/0137-5490.2021.6.2.

5. Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze. Dz. U. 1982 Nr 16 poz. 124. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19820160124/U/D19820124Lj.pdf>.

Поліщук Павло Анатолійович

аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

Волкова Наталія Василівна

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ ПРОЖИВАННЯ ОДНІЄЮ СІМ'ЄЮ ЧОЛОВІКА ТА ЖІНКИ БЕЗ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Сім'я одна з найважливіших складових для побудови громадянського суспільства в державі та у світі в цілому. Поняття сім'ї визначено у ст. 3 СК України, відповідно до якої «сім'я – складається з осіб, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки та створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства»[1]. Тобто встановлює загальне юридичне поняття щодо сім'ї в цілому. Відповідно до ст. 21 СК України шлюб є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану. Отже, законодавець ототожнює поняття сім'ї зі шлюбом в свою чергу виключно на підставі державної реєстрації актів цивільного стану.

Однак, у випадку того, якщо чоловік та жінка мають усі складові поняття сім'ї, а саме, спільно проживають та пов'язані спільним побутом, чи настають для них цивільно – правові наслідки, а саме, права та обов'язки, якщо таких сімейний союз жінки та чоловіка, не зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану.

Цивільно процесуальним законодавством передбачено, що особа має право звернутися до суду, в порядку окремого провадження із за-

явою про встановлення факту, що має юридичне значення, а саме для встановлення факту проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без реєстрації шлюбу (п. 5 ч. 1 ст. 315 ЦПК України) [2].

Відповідно до, сталої судової практики в Україні, особи звертаються до суду з вищевказаною заявою, з метою подальшого поділу спільного майна, стягнення з одного з аліментів, прийняття спадщини за законом тощо.

В умовах воєнного стану на території України в період з 2022 по 2023 рік, таке питання стало набирати актуальності, а саме в контексті звернення до суду з метою встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу з метою прийняття спадщини за законом та/або отримання одноразової соціальної допомоги у зв'язку зі смертю. З цього приводжу є цікава постановка Верховного суду у справі № 290/289/22-ц від 22.03.2023 року у якій висловлюється позиція суду, «що ця категорія справ відноситься до вирішення в порядку адміністративного судочинства, так як наслідками такої вимоги пов'язані публічно-правовими відносинами з державою» [3].

Аналізуючи таку позицію суду, необхідно зазначити, що мова йде не про встановлення факту, що має юридичне значення, а саме встановлення факту проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без реєстрації шлюбу, а про отримання одноразової соціальної допомоги у зв'язку зі смертю, а факт проживання чоловіка та жінки однією сім'єю без реєстрації шлюбу буде входити до предмету доказування, а не заявлятися окремою вимогою. Якщо така вимога заявляється окремо, то вона повинна розглядатись у цивільному судочинстві (ст. 19 ЦПК України) за правилами окремого провадження відповідно до ч. 2 ст. 293 ЦПК України.

Отже, щоб встановити вищевказаний факт в порядку цивільного судочинства, необхідно подати письмову заяву до суду, викласти вмотивовані факти, з якою метою заявнику необхідно встановити даний факт, також вказати причини неможливості одержання або відновлення підтверджуючих документів щодо цього факту, наприклад, свідоцтво про шлюб або рішення суду. Також, заявнику необхідно надати докази, що будуть підтверджувати цей факт.

Щодо доказів у справах про встановлення фактів проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу, то це можуть бути як показання свідків, письмові, електронні докази (свідоцтво

про смерть одного із подружжя, про народження дітей, в яких чоловік вписаний батьком зі слів матері, квитанції, квитки, спільні фото та/або відео, заповіти, переписки та/або листування, виписки з домових книг про реєстрацію чи виселення, довіреності, заяви, анкети) тощо.

Необхідно звернути увагу, що не можуть бути єдиною підставою для встановлення факту спільного проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу показання свідків та спільні фотографії, про що наголошує Верховний Суд у своїх постановках (постанова Верховного Суду від 12 грудня 2019 року у справі № 466/3769/16 (провадження N 61-5296св19), постанова Верховного Суду від 27 лютого 2019 року у справі № 522/25049/16-ц (провадження 3 61-11607св18), постанова Верховного Суду від 11 грудня 2019 року в справі № 712/14547/16-ц (провадження № 61-44641св18), постанова Верховного Суду від 24 січня 2020 року в справі № 490/10757/16-ц (провадження № 61-42601св18).

Отже, проаналізувавши судову практику, необхідно зазначити, що в умовах воєнного стану все більше громадян звертається до суду з метою встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу з різних підстав, цивільне процесуальне законодавство надає таку процесуальну можливість в рамках окремого провадження, однак в свою чергу потребує особливої уваги, як зі сторони законодавця, так із сторони суду.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002. № 21-22. ст.135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. №1618- IV. Офіційний вісник України. 2004. №16. Ст. 454.
3. Постанова Верховного Суду (Касаційний цивільний суд) від 22.03.2023 року у справі №290/289/22-ц. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/109854993>

Привиденцев Олександр Геннадійович

*аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого
процесу Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник:

Андронов Ігор Володимирович

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого
процесу Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО В КОНТЕКСТІ ЗМІСТУ ЗАСАДИ ЗМАГАЛЬНОСТІ

Захист прав, свобод та законних інтересів суб'єктів права складає основу процесуальних правовідносин, що передбачає використання законних механізмів та процедур для їх поновлення, визнання або встановлення. У системі державно-правових механізмів, якими гарантовані права і свободи людини та громадянина, провідна роль належить судовому захисту, оскільки він є найефективнішим з існуючих нині юрисдикційних форм захисту прав особи, що використовуються в світовій практиці. В процесі здійснення судової форми захисту реалізується сукупність процесуальних заходів, що вживаються у зв'язку з порушенням, невизнанням чи оспорюванням суб'єктивних прав, свобод та інтересів, що являє собою одне з фундаментальних прав суб'єктів правовідносин, яке закріплено ст. 55 Конституції України [1]. Я. М. Ніколасенко наголошує на необхідності відокремлювати декларацію про право на судовий захист і його конкретну реалізацію, адже реалізація «представляє собою цілу систему юридично значимих дій суб'єктивно зацікавлених осіб, які забезпечуються правовими засобами матеріального і процесуального характеру» [2, с. 50]. В цивільному судочинстві відповідне конституційне право кожної особи на судовий захист деталізовано та закріплено в ст. 4 ЦПК [3]. Процесуальний аспект справедливого судового розгляду, який детально розтлумачив у своїх рішеннях Європейський суд з прав людини, включає в себе, зокрема, рівноправність сторін та змагальність судочинства [4]. Варто зауважити, що в юридичній літературі прийнято виокремлювати 2 моделі судового процесу: змагальну та слідчу (інквізиційну), які розрізняють за активністю суду у збиранні та підготовці процесуального матеріалу [5, с. 54]. Суть принципу змагальності полягає в тому, що сторони справи виступають у ролі активних учас-

ників, конкуруючи одна з одною у представленні своїх інтересів перед судом, а суддя виступає як незалежний арбітр, який вирішує спір на основі представлених сторонами доказів, на яких ґрунтуються законні вимоги сторін або заперечення проти вимог іншої сторони. Попри закріплення засади змагальності цивільного процесу і в ст. 129 КУ і в ст. 2 ЦПК до класичної моделі змагального процесу наближені лише справи, які розглядаються в порядку позовного провадження, в той час як справи окремого та наказного провадження розглядаються в змішаній моделі судового процесу. Адже суд з власної ініціативи може збирати докази з метою з'ясування обставин у справах, що розглядаються в рамках окремого провадження або ж суд може розглядати справи на підставі наданих доказів без особистої присутності учасників справи в рамках наказного провадження, що не підпадає під ознаки класичної моделі змагального процесу. Варто зазначити, що після набрання чинності нової редакції ЦПК у 2017 році суд був наділений повноваженням збирати докази з власної ініціативи щодо предмета спору у ряді випадків: для захисту малолітніх або неповнолітніх осіб та осіб, що визнані судом недієздатними або обмежено дієздатними (ч. 2. ст. 13 ЦПК), у разі наявності сумнівів щодо добросовісного здійснення учасниками справи своїх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів (ч.7 ст. 81 ЦПК). Також на суд покладається активна процесуальна роль згідно ст. 12 ЦПК – керівництво ходом судової процедури, допомоги у реалізації або роз'яснення сторонам їх процесуальних прав та запобіганні їх зловживанням. Незважаючи на те, що суд за загальним правилом не може з власної ініціативи збирати та надавати докази, які стосуються предмета спору, а лише здійснює оціночну функцію, Д. Д. Луспеник підставою для судової ініціативності зазначає «пряму вказівку процесуального закону, його зміст або потреба, що виникла в ході розгляду справи...» [6, с. 116], проте суд має певні «межі активності», які обумовлені згідно ст. 13 ЦПК, в рамках «заявлених сторонами вимог і на підставі доказів», які надані сторонами справи [7, с. 206]. Зловживання стороною спору своїми процесуальними правами є підставою для втручання судді в розгляд справи для відновлення ефективності судової процедури в розумні строки. На думку І. В. Андронova під зловживанням процесуальними правами слід розуміти відмінність від мети, яку заклали в них законодавець та використання цих прав для «заподіяння шкоди правам та охоронюваним законом інтересам інших осіб, чи

створення перешкод у судовому розгляді цивільної справи», а одним з інструментів протидії зазначеному явищу вбачає в застосуванні «суддівського розсуду» при здійсненні контролю за ходом судової процедури [8, с. 27]. Оскільки, суддівський розсуд є індивідуальною оціночною категорією, яка знаходиться в площині чуттєвого професійно-людського сприйняття судді, варто погодитись з І. В. Андроновим, що необхідно розуміти межу між контролем за ходом судової процедури та зловживанням процесуальними правами вже з боку суду, проте для збереження зазначеного балансу існує право на оскарження рішень суду [8, с. 29]. Суд на власний розсуд до учасників, які зловживають своїми правами, може застосувати заходи процесуального примусу на підставі ст. 143 ЦПК та врахувати зазначений аспект при розподілі судових витрат (п.3 ч.3 ст. 141 ЦПК), що повинно слугувати стримуючим фактором та використовуватись судом як елемент протидії щодо процесуального зловживання. Р. Ф. Гонгало додає, що наявна можливість зловживання процесуальними правами є негативним результатом принципу диспозитивності, оскільки свобода у розпорядженні «матеріальними і процесуальними правами проковує можливість недобросовісної поведінки окремих учасників процесу» [9, с. 31]. Проте без «позитивного» принципу диспозитивності (сторони процесу мають право визначати обсяг і спосіб захисту своїх прав та інтересів перед судом) неможливо говорити про повноцінне застосування принципу змагальності, який сприяє забезпеченню справедливого та об'єктивного розгляду справи, оскільки конфронтowana боротьба між сторонами допомагає виявити всі об'єктивні аспекти та суб'єктивні погляди сторін на суть справи і дозволяє судді ухвалювати справедливе рішення на підставі наданих сторонами доказів на підтвердження своїх аргументів. Правовою умовою змагального процесу є рівність сторін перед судом та законом, оскільки, лише в рівному правовому становищі сторони можуть забезпечити реальну конкуренцію власних позицій при доказуванні у суді. Окрім процесуальної рівності, незалежного юрисдикційного органу (суду), який вирішує справу в межах заявлених вимог, забезпечення можливості для сторін вільно обирати засоби доказування, В. В. Сердюк до ознак змагального процесу відносить наявність «протилежних матеріально правових інтересів» у сторін справи [10, с. 91], що є логічним при наявності спору між сторонами. Н. Ю. Голубева зазначає, що принцип змагальності «передбачає

реальне покладення обов'язку з доказування обставин, що мають значення для справи», а у разі нехтування обов'язком або при недостатній процесуальній активності сторона справи «може зазнати негативні наслідки у вигляді несприятливого для неї рішення» [11, с. 111]. Відповідно до напрацьованої практики ЄСПЛ принцип змагальності розглядається як складова частина «права на суд» ст. 6 Європейської Конвенції, згідно якої основним чином визначається «чи були надані заявникові достатні можливості викласти свою позицію та оскаржити докази, які він вважав недостовірними...» [12], [13]. ЄСПЛ, використовуючи традиції і особливості загального та континентального права, неодноразово зазначав, що саме, від якості та повноти, поданих доказів, залежить майбутня позиція суду у вирішенні конфлікту між сторонами і прийняття мотивованого рішення. Рекомендації, які зазначаються в рішеннях суду відображають прогресивні тенденції правових систем і спрямовані на посилення гарантій правосуддя на національному рівні. Об'єктивний, повний та всебічний розгляд цивільної справи в повній мірі залежить від ефективного та всебічного дослідження судом доказів, які надаються сторонами конфлікту та аргументують їхню позицію по справі і тим самим надають судді можливість вивчити обставини, які спричинили конфлікт та вирішити його справедливо, згідно літери закону. Можемо констатувати, що в Україні в рамках цивільного судочинства успішно реалізується принцип змагальності. Проте в ряді випадків прослідковується відхід від класичних ознак змагального процесу через активну процесуальну роль суду.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141.
2. Ніколаєнко Я. М. Поняття та зміст права на судовий захист: сучасний погляд. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2014. № 8. С. 48–50.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 №1618- IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-42. Ст. 492.
4. Рішення у справі ««Ruiz-Mateos v. Spain» від 23 червня 1993 року: Європейський суд з прав людини. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-9553>(дата звернення: 15.12.2023р.)

5. Грабовська О. Змагальна модель цивільного судочинства: поняття та юридична природа. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2012. Вип. 90. С. 54-59.

6. Луспенник Д. Роль суду в цивільному змагальному процесі. Юридичний журнал. 2004. № 5. С. 116-120.

7. Городовенко В. Змагальність як вихідний принцип судової влади. Вісник академії правових наук України. 2012. № 2. С. 202-215.

8. Андронов І. В. Суддівський розсуд при ухваленні судових рішень як інструмент протидії зловживанню процесуальними правами. Зловживання цивільними процесуальними правами: шляхи протидії : матер. круглого столу (м. Одеса, 27 лист. 2015 р.). Одеса : Фенікс, 2015. – С. 26-29.

9. Гонгало Р. Ф. Зловживання цивільними процесуальними правами в контексті тлумачення окремих складових принципу диспозитивності. Зловживання цивільними процесуальними правами: шляхи протидії : матер. круглого столу (м. Одеса, 27 лист. 2015 р.). Одеса : Фенікс, 2015. – С. 29-31

10. Сердюк В. В. Змагальність сторін як засада судочинства в Україні. Часопис цивільного і кримінального судочинства. 2016. № 2. С. 85-93.

11. Голубєва Н. Ю. Поняття та система принципів цивільного процесуального права. Актуальні проблеми держави і права. 2010. № 53. с. 103-114

12. Рішення у справі «Каралевічус проти Литви» від 06 червня 2002 року: Європейський суд з прав людини. URL: <https://hudoc.echr.soe.int/rus?i=002-5295> (дата звернення: 22.07.2023р.)

13. Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 01.06.2016р. у справі №6-1151цс16

Русецька Оксана Олександрівна

*аспірантка кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»,
приватний виконавець виконавчого округу Дніпропетровської області*

Науковий керівник:

Волкова Наталія Василівна

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

В юридичній літературі справедливо зазначають, що «повне та багатогранне розкриття правового становища суб'єктів виконавчого процесу можливе лише завдяки їх класифікації, яка сприятиме подальшим теоретичним розробкам та впровадженню отриманих результатів у законотворчу діяльність та практику виконавчого провадження» [1, с. 7].

Відповідно до ч. 1 ст. 14 Закону України «Про виконавче провадження», «учасниками виконавчого провадження є виконавець, сторони, представники сторін, прокурор, експерт, спеціаліст, перекладач, суб'єкт оціночної діяльності – суб'єкт господарювання, а також особи, права інтелектуальної власності яких порушено (у визначених законом випадках)» [2]. Також, виконавець має право за потреби залучати понятих, працівників поліції, представників органу опіки та піклування, інших органів і установ для проведення виконавчих дій (ч. 2 ст. 14 Закону «Про виконавче провадження»). Зазначених суб'єктів законодавець відносить до осіб, які залучаються до проведення виконавчих дій.

Отже, з аналізу вищенаведеної норми вбачається, що законодавець об'єднав майже всіх суб'єктів виконавчого провадження та визначив їх як учасників виконавчого провадження. З такими законодавчими приписами не можна погодитись, з огляду на те, що зазначені суб'єкти мають різний інтерес та правовий статус при примусовому виконанні рішень. На це також свого часу звертав увагу М. Й. Штефан та зазначав, що законодавець об'єднав «...різних за виконуваними функціями і характером юридичної заінтересованос-

ті суб'єктів правовідносин у наслідках виконавчого провадження» [3, с. 18]. Далі науковець аргументував це тим, що до «учасників виконавчого провадження помилково віднесений державний виконавець, який реалізує функцію органу державної виконавчої влади ... і не має юридичної заінтересованості в результатах виконання. Наявність такої заінтересованості є підставою для неможливості здійснення ним законодавчих дій: він підлягає відводу, самовідводу. Тому державний виконавець є державним службовцем, який виконує функцію органу державної виконавчої служби, окремим суб'єктом правовідносин, які виникають у виконавчому провадженні, а не його учасником» [3, с. 18-19]. Схожої позиції дотримується С. В. Щербак, яка вважає, що «поєднання в одному понятті «учасники виконавчого провадження» державного виконавця є невдалим, оскільки державний виконавець, будучи основним суб'єктом виконавчого процесу, безпосередньо вчиняє виконавчі дії, тобто фактично здійснює виконавчий процес та керує ним, що зовсім не враховано законодавцем при віднесенні його до групи учасників виконавчого провадження» [4, с. 36].

Необхідно зазначити, що Закон України «Про виконавче провадження» щодо визначення суб'єктів виконавчого провадження має певні недоліки, до яких необхідно віднести:

по-перше, назва статті 14 «Учасники виконавчого провадження та особи, які залучаються до проведення виконавчих дій» Закону України «Про виконавче провадження» є ширшою за назву Розділу III «Учасники виконавчого провадження»;

по-друге, термін «учасники виконавчого провадження», який передбачений у ч. 1 ст. 14 Закону України «Про виконавче провадження» не в повному обсязі збігається з правовим статусом зазначених у ній суб'єктів. Як вже зверталось увага, це стосується виконавців як державних так і приватних;

по- третє, викликає зауваження щодо віднесення експерта, спеціаліста, перекладача, суб'єкта оціночної діяльності – суб'єкта господарювання, осіб, права інтелектуальної власності яких порушені, – за виконавчими документами про конфіскацію та знищення майна до учасників виконавчого провадження, оскільки вони не мають юридичної заінтересованості у виконавчому провадженні. Крім того необхідно зазначити, що такі суб'єкти присутні не в кожному виконавчому провадженні, а лише за необхідності виконавці залучають їх до

проведення виконавчих дій. Доцільніше їх було включити до осіб, які залучаються до проведення виконавчих дій.

Крім того, поняття «суб'єкти виконавчого провадження» є значно ширшим, ніж поняття «учасники виконавчого провадження», тому більш відповідатиме загальній характеристиці всіх суб'єктів правовідносин у виконавчому провадженні. З урахуванням критерія заінтересованості у проведенні виконавчих дій та залежно правового статусу особи у виконавчому процесі, вважаємо за необхідне підтримати тих науковців які класифікують суб'єктів виконавчого провадження на наступні види:

- 1) виконавець (державний, приватний);
- 2) учасники виконавчого провадження (сторони (стягувач, боржник)) та їх представники, прокурор;
- 3) особи, які залучаються до проведення виконавчих дій (експерт, спеціаліст, перекладач, суб'єкт оціночної діяльності – суб'єкт господарювання, особи, права інтелектуальної власності яких порушені, – за виконавчими документами про конфіскацію та знищення майна, поняті, працівники поліції, представники органів опіки і піклування, інших органи та установи у порядку, встановленому законом).

Список використаних джерел:

1. Вінциславська М. В. Суб'єкти виконавчого процесу та їх класифікації: проблемні питання. Вісник Вищої ради юстиції. 2012. № 3 (11). С. 7–16.
2. Про виконавче провадження: Закон України від 02 червня 2016 р. № 1404-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 30. Ст. 542.
3. Штефан М. Й. Виконання судових рішень: Навч. посіб. / М. Й. Штефан, М. П. Омельченко, С. М. Штефан. К.: Юрінком Інтер, 2001. 320 с.
4. Щербак С. В. Суб'єкти виконавчого процесу. Вісник Української академії банківської справа. 2012. № 6. С. 35-38.

Сатановська Олена Валентинівна

аспірантка кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу, методист навчально-методичного відділу ЦООПІАР Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

Голубєва Неллі Юріївна

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ ЖИТЛОВИХ СПОРІВ ПРО ВИЗНАННЯ ОСОБИ ТАКОЮ, ЩО ВТРАТИЛА ПРАВО КОРИСТУВАННЯ ЖИЛИМ ПРИМІЩЕННЯМ

Повномасштабне вторгнення спричинило нову хвилю питань щодо захисту основоположних прав громадян, зокрема й права на житло. Більшість проблем стосується втрати житла внаслідок його руйнування, однак й пошкодження житла громадян, спричиняє необхідність вирішувати питання тимчасового або постійного проживання. Велика кількість спорів, що виникають з житлових правовідносин розглядається у судах, однак, попри все, актуальними залишаються також і спори з приводу користування житловими приміщеннями, зокрема справи про визнання особи такою, що втратила право користування жилим приміщенням.

Поняття «конституційні соціальні права» відноситься до прав соціального мінімуму задля задоволення основних потреб. Основні потреби представлені такими основними благами, що необхідні для того, щоб жити із гідністю та самоповагою. Прикладами цих основних благ є продукти харчування, одяг, житло, медична допомога, освіта, робота і соціальне забезпечення. Конституційні соціальні права зазвичай не містяться в письмових західних документах (Diez-Picazo, LM/Ponthoreau, M. C. 1991: 9 f., 17, 25). Тим не менш, кілька конституційних судів і конституційно-правових теоретиків видали такий «Recht auf Existenzminimum» при тлумаченні конституційних текстів. Тому маємо право задаватися питанням, чи визнаються конституційні соціальні права в сучасних конституційних демократіях [1, с. 72].

Конституцією України гарантовані право на житло (ст. 47) та право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що безумовно

включає достатнє харчування, одяг, житло (ст. 48), однак воно також кореспондується із гарантованим правом на недоторканість житла (ст. 30) [2].

Отже, з метою охоплення якнайширшого кола особливостей розгляду цієї конкретної категорії справ, пропонується розглядати ці особливості з позиції визначення норм матеріального права, що підлягають застосуванню у кожному конкретному випадку; визначення особливостей цивільної юрисдикції (підсудності); встановлення кола учасників справи; визначення предмету доказування та доказів, якими обґрунтовуються позовні вимоги тощо.

Стосовно норм матеріального права, що застосовуються під час розгляду цієї категорії справ судом, то варто наголосити, що визнання особи такою, що втратила право користування жилим приміщенням регулюється зазвичай положеннями ст. 72 ЖК України [3], а також нормами ст.ст. 810-826 ЦК України [4], в яких встановлюється правове регулювання договору оренди (найму) житла. Варто наголосити, що крім норм національного законодавства, судам рекомендується, звертати увагу й на судову практику Європейського суду з прав людини та положення міжнародних конвенцій, якими встановлюються гарантії щодо житлових прав кожної особи [5].

Отже, щодо підсудності даної категорії житлових спорів, то варто звертати увагу, що у випадку, якщо спір про втрату особою права користування жилим приміщенням виникає із договору найму, то правила підсудності визначаються, згідно положень ч. 8 ст. 28 ЦПК України, відповідно до якої позови, що виникають із договорів, у яких зазначено місце виконання або виконувати які через їх особливість можна тільки в певному місці, можуть пред'являтися також за місцем виконання цих договорів, тобто застосовуються правила альтернативної підсудності. Хоча, варто констатувати й той факт, що у деяких випадках, щодо цих категорій справ, підсудність буде визначатися за правилами ч. 1 ст. 30 ЦПК України, яка визначає, що позови, що виникають із приводу нерухомого майна, пред'являються за місцезнаходженням майна або основної його частини [6].

Визначаючи учасників справи необхідно зазначити, що частіше за все, у таких категоріях справ позивачами виступають наймодавець житла, тобто власник, або один з наймачів, а відповідачем виступає особа, яка втратила право користування житлом

Відповідно до ч. 1 ст. 81 ЦПК України кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, тобто, за загальним правилом, тягар доказування покладається саме на сторін. Отже, предметом доказування у справах про визнання особи такою, що втратила право користування жилим приміщенням можуть бути такі обставини як: укладення наймачем договору найму жилого приміщення; вселення позивача в спірне жиле приміщення в установленому порядку і фактичне проживання у ньому; відсутність особи за місцем проживання понад встановлений законом строк; обставини, що свідчать про відмову відповідача від права користування спірним жилим приміщенням, а також про зворотнє; випадки збереження за тимчасово відсутнім наймачем або членами його сім'ї жилого приміщення.

Варто пам'ятати також про випадки, коли сторони звільняються від доказування, що передбачені у ст. 82 ЦПК України. Зокрема, серед таких обставин є обставини, які визнаються учасниками справи, визнані судом загальновідомими, не потребують доказування та обставини, встановлені стосовно певної особи судом, тобто приюдиційні факти.

Розглядаючи житлові спори про визнання особи такою, що втратила право користування жилим приміщенням суддям варто пам'ятати, що згідно з ч. 1 ст. 71 ЖК України встановлюється, що при тимчасовій відсутності наймача або членів його сім'ї за ними зберігається жиле приміщення протягом шести місяців. Тому важливе значення має встановлення обставин, які доводять, що відповідач був відсутнім за місце постійної реєстрації протягом строку більшого ніж шість місяців та встановлення дійсності втрати права на зберігання за ним жилого приміщення і чи відсутні обставини, які виключають можливість застосування наслідків положень ст. 71 ЖК України у спорі.

Щодо категорії справ про визнання особи такою, що втратила право користування жилим приміщенням існує досить розгалужена судово практика вищих судових інстанцій. Так, наприклад, Верховний суд, зважаючи на норму ст. 64 ЖК України щодо якої члени сім'ї наймача, які проживають разом з ним, користуються нарівні з ним усіма правами і несуть усі обов'язки, відповідно до договору найму жилого приміщення, звернув увагу на певні нюанси. По-перше, навіть, якщо зазначені вище особи, перестали бути членами сім'ї наймача, однак проживають в цьому приміщенні, то їх правове положення залишаєть-

ся незмінним. По-друге, якщо має місце вибуття не всієї сім'ї, а тільки одного її члена з жилого приміщення, то тільки він втрачає право користування таким житлом. По-третє, тільки у разі вибуття наймача та членів його сім'ї на постійне проживання до іншого жилого приміщення, то договір найму вважається розірваним з дня їх вибуття (ст. 107 ЖК України). По-четверте, важливо відмежовувати факт і наслідки тимчасової відсутності (ст.ст. 71, 72 ЖК України) від факту і наслідків постійної відсутності особи в жилому приміщенні у зв'язку з її вибуттям на постійне проживання (ст. 107 ЖК України). Більш того, слід враховувати, що доказуванню у цьому випадку підлягають обставини, що підтверджують обрання особою іншого постійного місця проживання, наприклад, докази щодо повідомлення про такі обставини в листах, переадресовка кореспонденції, утворення сім'ї в іншому місці, перевезення майна в інше жите приміщення, розписка, виїзд в інший населений пункт, укладення трудового договору на невизначений строк тощо. Тобто, тільки у разі доведення того факту, що особа свідомо втратила інтерес до житла, може бути підставою для визнання особи такою, що втратила право користування житловим приміщенням [7].

Загалом, для цілей ухвалення обґрунтованого та справедливо-го рішення першочергове значення має встановлення обставин, які доводять, що відповідач був відсутнім за місце постійної реєстрації протягом строку більшого ніж шість місяців поспіль та, як наслідок, встановлення, чи відповідач дійсно втратив право на зберігання за ним жилого приміщення протягом шести місяців і чи відсутні обставини, які виключають можливість застосування наслідків положень ст. 71 ЖК України у спорі.

Список використаних джерел:

1. Rodolfo Arango. Realizing Constitutional Social Rights Through Judicial URL: <https://independent.academia.edu/RodolfoArango7?swp=tc-au-88421498>
2. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Житловий кодекс України від 30.06.1983 р. № 5464-X. // Відомості Верховної Ради України. 1983. Додаток до № 28. Ст. 573. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text>

4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

5. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. Конвенція ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997 р. // Конвенція Ради Європи. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004

6. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-42. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

7. Постанова Верховного суду від 14 червня 2022 р. у справі № 161/20415/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104748340>

Снітко Андрій Сергійович

аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національний університет «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

Бут Ілля Олександрович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗГЛЯДУ СУДОМ ДОКАЗІВ, ПОДАНИХ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ВИМОГ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Із оновленням у 2017 році цивільного процесуального законодавства процедура подання учасниками справи заяв по суті справи, заяв із процесуальних питань, а також відповідних доказів стала більш упорядкованою. Відтепер сторони зобов'язані більш відповідально ставитися до строків та порядку подання доказів, адже в іншому випадку вони ризикують, що подані із порушеннями докази не будуть братися судом до уваги при ухваленні рішення.

Водночас, в непоодиноких випадках адвокати, які здійснюють представництво інтересів в судах, стикаються із неоднаковим тлумаченням судами окремих норм Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) у питанні прийняття до розгляду доказів, поданих із порушеннями.

Зокрема, мова йде про ситуації, коли один із учасників справи разом із заявою по суті справи або навіть із заявою із процесуальних питань (заявою, поясненнями, запереченнями клопотанням) подає докази, які оформлені неналежним чином або подані несвоєчасно. Наприклад, учасник справи подає суду копію письмового доказу, не зазначивши в заяві по суті справи або заяві із процесуальних питань, у кого знаходиться оригінал такого доказу, або не засвідчивши його належним чином, зокрема, не зазначив дату засвідчення, або поставив на копії письмового доказу факсиміле замість власноручного підпису, або ж не направив копії доказів всім учасникам справи, або подав докази разом із відзивом, що надійшов до суду із простроченням строку на його подачу чи навіть подав докази, які не стосуються предмета доказування.

Формально, керуючись вимогами чинного ЦПК України, суди в такому випадку не можуть брати до уваги такі докази. Це в повній мірі кореспондується із принципом змагальності сторін, відповідно до якого цивільне судочинство здійснюється на засадах змагальності сторін і кожна сторона несе ризик настання наслідків, пов'язаних із вчиненням чи невчиненням нею процесуальних дій. Вчинення стороною процесуальних дій із порушенням встановленого порядку або оформлення процесуальних нею документів із порушеннями в такому випадку, на погляд автора цього тексту, має ставати в один ряд із невчиненням процесуальних дій.

Так, згідно зі ч. 4 ст. 77 ЦПК України суд не бере до розгляду докази, що не стосуються предмета доказування. Згідно з ч. 8 ст. 83 ЦПК України докази, не подані у встановлений законом або судом строк, до розгляду судом не приймаються, крім випадку, коли особа, яка їх подає, обґрунтувала неможливість їх подання у вказаний строк з причин, що не залежали від неї.

Відповідно до ч. 9 ст. 83 ЦПК України суд не бере до уваги відповідні докази у разі відсутності підтвердження надсилання (надання) їх копій іншим учасникам справи, крім випадку, якщо такі докази є у відповідного учасника справи або обсяг доказів є надмірним, або вони подані до суду в електронній формі, або є публічно доступними [1].

Оскільки докази можуть подаватися учасниками справи не тільки разом із заявою по суті справи (позовною заявою, відзивом, відповіддю на відзив, запереченнями), а й разом із заявою із процесуальних питань, і така заява неналежно оформлена, або докази подаються

із порушеннями, то треба керуватися також і вимогами ст. 183 ЦПК України, Так, згідно ч. 4 ст. 183 ЦПК України суд, встановивши, що письмову заяву (клопотання, заперечення) подано без додержання вимог частини першої або другої цієї статті, повертає її заявнику без розгляду. Відтак, і докази, долучені до цієї заяви, мають бути повернуті заявнику без розгляду.

Але що ж відбувається на практиці? В Єдиному державному реєстрі судових рішень можна знайти не так багато ухвал суду, де суд відмовляється брати до уваги подані учасниками справи докази. Це наприклад, ухвала Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 24.06.2021 року у справі № 932/1139/21, ухвала Іллічівського міського суду Одеської області від 07.09.2021 р. у справі № 501/3155/2, ухвала Вінницького районного суду Вінницької області від 17.11.2023 р. у справі № 128/2584/22 [2, 3, 4].

Найчастіше суди не відмовляють в розгляді доказів, поданих із порушеннями, одразу після їх подання (навіть коли процесуальний опонент подає із цього приводу відповідне клопотання), а залишаються це питання на вирішення в нарадчій кімнаті при ухваленні рішення по суті справи.

На погляд автора, такі дії судів суперечать принципу змагальності і ставлять іншу сторону, яка заперечує проти відповідних доказів та заяв, в ситуацію невизначеності. Так, сторона-опонент достеменно не знаючи, чи буде оцінюватися судом доказ, поданий із порушеннями, з метою додаткового підкріплення своєї правової позиції має реагувати на такі докази та заяви, подаючи проти них заперечення по суті.

Відтак, коли на етапі прийняття рішення по суті суд бачить в матеріалах справи доказ, поданий із порушеннями (а від моменту подання такого доказу і до моменту ухвалення рішення може пройти не один місяць і суддя, в провадженні якого знаходиться багато інших справ, елементарно може забути про те, що певний доказ подавався із порушеннями), та заперечення по суті проти такого доказу з боку іншої сторони, то в багатьох випадках суд схилитиметься до того, аби дати такому доказу оцінку разом із іншими доказами, аніж залишити його без розгляду.

Отже, складається ситуація, коли одна сторона, яка з власної вини подала докази із порушеннями, фактично не несе за це ніякої процесуальної відповідальності, а інша сторона, яка добросовісно відноситься до своїх процесуальних обов'язків і не допускає порушень,

вимушена докладати додаткових зусиль не тільки для переконання суду в тому, що докази подані із порушеннями, але й подавати щодо них заперечення по суті.

Автор вбачає, що для забезпечення сталої судової практики та реального забезпечення принципу змагальності сторін зазначеному вище питанню має бути надано оцінку Верховним Судом. Однак оскільки правові висновки Верховного Суду, винесені за результатами касаційного перегляду справ, із часом мають тенденцію до зміни, і не кожен учасник справи може знайти такі висновки серед великої кількості інших рішень Верховного Суду, розміщених в Єдиному державному реєстрі судових рішень, найкращим варіантом врегулювання цього питання, на погляд автора, є закріплення на рівні ЦПК України норми, відповідно до якої питання про прийняття до розгляду доказу, щодо якого є підстави вважати, що він поданий із порушеннями, має вирішуватися судом у судовому засіданні одразу після подання такого доказу.

Разом із цим має бути врегульовано і питання, що саме має бути зазначено в ухвалі суду при прийнятті рішення стосовно того, брати чи не брати до уваги доказ, щодо якого у суду є сумніви щодо дотримання порядку та форми його подання, або іншою стороною подано клопотання про те, щоб залишити його без розгляду. Наразі в ЦПК України із цього приводу є різні формулювання («суд не бере до розгляду докази», «докази, не подані у встановлений законом або судом строк, «до розгляду судом не приймаються», «суд не бере до уваги відповідні докази», «суд, встановивши, що письмову заяву (клопотання, заперечення) подано без додержання вимог частини першої або другої цієї статті, повертає її заявнику без розгляду».) Визначення того, що саме має бути зазначено в ухвалі суду, надасть учасникам справи чітке розуміння, про що саме клопотати перед судом, коли вони бачать, що доказ подано із порушеннями і хочуть заперечити проти того, щоб суд брав його до уваги при ухваленні рішення по суті справи.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15> Ухвала

2. Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 24.06.2021 року у справі № 932/1139/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97863214>.

3. Ухвала Іллічівського міського суду Одеської області від 07.09.2021 р. у справі № 501/3155/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99432928>.

4. Ухвала Вінницького районного суду Вінницької області від 17.11.2023 р. у справі №128/2584/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115017459>.

Федорчук Юлія Олександрівна

аспірант кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

Голубєва Неллі Юріївна

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

ЦИФРОВІЗАЦІЯ АРХІВУ НОТАРУСА ЯК ФОРМА ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН

Нотаріат в Україні є одним із ключових елементів правової системи, який забезпечує захист прав та інтересів, фізичних та юридичних осіб під час здійснення юридично значущих дій. В епоху розвитку цифрових технологій цей інститут не може залишитися осторонь цього процесу, адже процес цифровізації торкнувся майже усіх сфер життя. Сама по собі цифровізація – поступове перетворення усіх державних послуг на зручні он-лайн сервіси, що робить країну більш розвиненою у порівнянні з іншими державами.

Впроваджуючи електронну систему нотаріату, так званий е-нотаріат, має на меті покращити самі нотаріальні послуги, автоматизувати ряд процесів та зменшити час на їх вчинення, що буде дуже доречним для громадян та оптимізує робочий процес нотаріуса.

Важливою зміною у нотаріальному процесі має стати цифровізація архіву, на сьогодні, архів нотаріуса зберігається у паперовій формі у приміщенні державного нотаріального архіву, державної

нотаріальної контори, або у приміщенні приватного нотаріуса. Тобто єдиним місцем зберігання документів, на підставі яких вчинялася нотаріальна дія, є приміщення того нотаріуса, який посвідчував правочин, або ж державний нотаріальний архів. З веденням воєнного стану у країні більшість нотаріусів були вимушені покинути свої робочі місця, залишивши контори без належного нагляду, або ж вивозили архіви за межі нотаріальних округів, а в деяких випадках за межі країни. Таким чином, громадяни були позбавлені можливості отримати дублікати документів, або ж підтвердження про своєчасно заведену спадкову справу та наявні довідки та документи у нотаріальній справі, тому що не існує єдиної бази таких документів у електронному вигляді, саме електронний архів має стати інструментом захисту прав громадян у разі випадкового чи умисного пошкодження, або знищення документів у результаті бойових дій, адже головною метою діяльності нотаріуса є захист прав громадян та юридичних осіб під час вчинення нотаріальної дії, а також результат цих дій, а саме збереження архіву нотаріуса є невід'ємною частиною його діяльності, дбайливе ставлення не допущення його пошкодження та знищення [1].

Належну увагу, слід приділити тому факту, що підтвердженням вчинення нотаріальної дії є запис у Реєстрі для вчинення нотаріальних дій, який досі має тільки паперовий вигляд та не дублюється в електронних базах, тобто інформація про будь-яку вчинену нотаріальну дію, чи то буде довіреність, заява, заповіт, будь-який правочин, буде зберігатися у того нотаріуса, який вчинив такий правочин і це буде єдиним доказом того, що дія відбулася.

Як зазначив Президент Нотаріальної Палати України В. М. Марченко – процес впровадження електронних технологій має бути виваженим і насамперед передбачати достатній захист інформації [2]. Адже вся інформація, що попадає на сервер, автоматично підпадає під загрозу хакерської атаки, або ж несанкціонованого доступу до робочого місця нотаріуса, тому саме кібер гігієна, в умовах діджиталізації, має бути невід'ємною частиною у роботі сучасного нотаря, з метою захисту інформації що надходить від громадян.

Позитивним аспектом запровадження електронного нотаріату загалом, є автоматизація роботи державних органів та установ, узгодження функціонування усіх державних реєстрів, а також тримання доступу до інформації в реєстрах європейських та інших країн [3].

Отже, підбиваючи підсумки, вищевикладеного, приходимо до висновку, що цифровізація нотаріату є невід’ємною частиною політики держави в цифрову епоху, забезпечуючи належний розвиток країни, шляхом автоматизації ряду процесів, у сфері державних послуг. Поступове впровадження електронного нотаріату є обов’язковим на етапі розвитку країни в цифрову еру з метою захисту прав громадян.

Список використаних джерел

1. Про Нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII // Відомості Верховної Ради України. –1993. – № 39. – Ст. 383. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>
2. Марченко В. М. Окремі питання впровадження в Україні системи Е-Нотаріату// Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 1 (30), 2020. URL.: [http:// orcid.org/0000-0003-0788-4649](http://orcid.org/0000-0003-0788-4649)
3. Іліопол І. М. Електронний нотаріат: переваги та ризики//Юридичний електронний науковий журнал. URL: <http://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-1/19>

Наукове видання

**ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ
В ПОРЯДКУ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА
У ЦИФРОВУ ЕРУ**

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції
імені Ю. С. Червоного

Одеса, 28 грудня 2023 року

Електронне видання

За загальною редакцією Н. Ю. Голубевої

Підписано до друку 29.12.2023.

Зам. № 2312-17.

Видавець ПП «Фенікс»

(Свідectво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).

Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.

e-mail: fenix-izd@ukr.net